

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА
СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра соціології

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи на тему

**«ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ НЕГЕТЕРОСЕКСУАЛЬНИХ ОСІБ В
УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ»**

Виконала: студентка 2 курсу групи СТ-61
другого (магістерського) рівня освіти
спеціальності 054 – Соціологія
Файдюк Н. В.

Керівник: Зубарєв О.С.,
кандидат соціологічних наук,
доцент закладу вищої освіти
кафедри соціології
соціологічного факультету

Рецензент: Мурадян О.С., декан
соціологічного факультету, кандидат
соціологічних наук, доцент

Харків – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна

Соціологічний факультет

Кафедра соціології

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) другий (магістерський)

Спеціальність 054 - Соціологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

**В.о. завідувачки
кафедри соціології**

Людмила СОКУРЯНСЬКА
підпис

“ ” 2024 року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ**

Файдюк Наталія Віталіївна

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи «Проблеми соціалізації негетеросексуальних осіб в українському суспільстві»

керівник роботи Зубарєв Олександр Сергійович, кандидат соціологічних наук, доцент закладу вищої освіти кафедри соціології соціологічного факультету,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від 04 листопада 2024 року № 1006-5/3582

2. Строк подання студентом роботи 2 грудня 2024 року

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

- обґрунтувати актуальність теми дослідження;
- сформулювати об'єкт, предмет, мету, завдання, методи, теоретично-емпіричне підґрунтя роботи;
- окреслити практичне значення та наукову новизну роботи;
- здійснити аналіз досліджуваного феномену;
- реалізувати емпіричну частину роботи;
- підсумувати результати проведеного дослідження;
- забезпечити відповідність оформлення тексту та списку використаних джерел чинним вимогам.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Розробка та затвердження структури кваліфікаційної магістерської роботи
2	Опрацювання джерел та систематизація матеріалів за темою дослідження
3	Підготовка початкового варіанту тексту та його погодження з науковим керівником
4	Внесення корективів відповідно до зауважень наукового керівника
5	Проведення емпіричної частини дослідження
6	Підготовка й оформлення списку використаних джерел, таблиць та додатків
7	Фінальне узгодження теоретичної та емпіричної частини роботи з науковим керівником
8	Отримання відгуку наукового керівника та рецензії зовнішнього експерта на кваліфікаційну магістерську роботу

5. Дата видачі завдання 10 жовтня 2024 року.

Студент

підпис

Наталія Файдюк

ім'я, прізвище

Керівник роботи

підпис

Олександр Зубарєв

ім'я, прізвище

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ НЕГЕТЕРОСЕКСУАЛЬНИХ ОСІБ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	8
1.1. Теорія дискурсивної влади та знання Мішеля Фуко.....	8
1.2. Концепція сексуальності як соціального конструкту Мішеля Фуко.....	10
1.3. Різноманітність сексуальних орієнтацій та гендерних ідентичностей.....	12
1.4. Гетеронормативність українського суспільства.....	18
1.5. Розвиток руху LGBTQIA+ в Україні у порівнянні з країнами ЄС та США в контексті Євроінтеграції.....	21
Висновки до розділу 1.....	31
РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛІЗАЦІЯ НЕГЕТЕРОСЕКСУАЛЬНИХ ОСІБ.....	34
2.1. Поняття соціалізації.....	34
2.2. Агенти соціалізації.....	38
2.3. Проблеми та особливості соціалізації негетеросексуальних осіб.....	41
Висновки до розділу 2.....	45
РОЗДІЛ 3. СОЦІАЛІЗАЦІЯ НЕГЕТЕРОСЕКСУАЛЬНИХ ОСІБ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ПРОБЛЕМИ, ОСОБЛИВОСТІ, ВПЛИВ АГЕНТІВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ.....	47
3.1. Фрагменти програми емпіричного дослідження проблем соціалізації негетеросексуальних осіб в українському суспільстві.....	47
3.2. Досвід соціалізації LGBTQIA+ в Україні.....	53
3.2.1. Роль аскриптивних та дескриптивних статусів у процесі соціалізації негетеросексуальної особи.....	53
3.2.2. Роль родини та близького оточення у процесі соціалізації негетеросексуальної особи.....	58
3.2.3. Роль соціальних інститутів у процесі соціалізації негетеросексуальної особи.....	63

3.2.4. Місце LGBTQIA+ організацій та квір-контенту в житті негетеросексуальної особи.....	70
3.3. Стратегії управління стигмою негетеросексуальних осіб.....	72
3.4. Вплив війни на стратегії управління стигмою негетеросексуальних осіб.....	77
Висновки до розділу 3.....	79
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТКИ.....	93

ВСТУП

Соціалізація негетеросексуальних осіб в Україні є актуальною та багатогранною проблемою, яка потребує системного наукового вивчення. Фундаментальне значення для розуміння механізмів владного конструювання сексуальності в суспільстві мають праці М. Фуко, чий концепції дискурсивної влади та сексуальності як соціального конструкту допомагають зрозуміти природу гетеронормативності. В свою чергу, дослідження І. Гофмана та Г. М. Герека розкривають механізми стигматизації маргіналізованих груп та специфіку сексуальної стигми, що є ключовим для розуміння досвіду негетеросексуальних осіб.

Проте, в українській соціологічній науці наявні дослідження здебільшого зосереджені на окремих аспектах: інституціоналізація LGBTQIA+ руху (Т. Марценюк), ставлення суспільства до негетеросексуальних осіб (О. Шестаковський), трансформація гендерних ролей (О. Рубан), дискримінація за ознакою гендерної ідентичності (Т. Марценюк, В. Колеснік), використання соціальних стереотипів щодо LGBTQIA+ у медіа (А. Логінова), ставлення учнівської молоді до LGBTQIA+ (Т. Медіна) теоретичні засади та концептуалізація квір-теорії в гендерних дослідженнях (Т. Червінська) тощо.

Актуальність дослідження має як онтологічний, так і гносеологічний аспекти. *Онтологічний аспект актуальності* полягає в тому, що, по-перше, незважаючи на певні позитивні зрушення в питанні забезпечення прав сексуальних меншин, в українському суспільстві все ще зберігається напруженість та упереджене ставлення до спільноти LGBTQIA+, що створює значні перешкоди в процесі їхньої повноцінної соціальної інтеграції та самореалізації.

По-друге, для негетеросексуальних осіб існує фундаментальне протиріччя між необхідністю інтеграції в гетеронормативне суспільство та збереженням власної ідентичності, що створює унікальну ситуацію «подвійної соціалізації» та вимагає від

них розвитку специфічних компетентностей управління стигмою в різних соціальних контекстах.

По-третє, особливої значущості набуває вплив повномасштабної війни в Україні на процес соціалізації негетеросексуальних осіб. Це включає як специфічні виклики для негетеросексуальних військовослужбовців, так і загострення проявів гомофобії та трансфобії в суспільстві, а також особливі потреби негетеросексуальних внутрішньо переміщених осіб.

По-четверте, розуміння суб'єктивного досвіду негетеросексуальних осіб, їхніх переживань та стратегій взаємодії з соціальним оточенням має важливе значення для розробки ефективних соціальних програм, спрямованих на подолання дискримінації та забезпечення рівності.

Гносеологічний аспект актуальності має декілька важливих складових. По-перше, хоча проблематика негетеросексуальних осіб і досліджується в різних наукових напрямках, теоретичне осмислення їхньої соціалізації у гетеронормативному суспільстві залишається фрагментарним. Дане дослідження спрямоване, власне, на комплексний аналіз соціалізації негетеросексуальних осіб в українському суспільстві та має доповнити вітчизняний соціологічний дискурс, розширивши знання про особливості соціалізації негетеросексуальних осіб в умовах гетерогенного та гетеронормативного суспільства.

По-друге, існує потреба в переосмисленні класичних теорій соціалізації в контексті досвіду негетеросексуальних осіб, зокрема необхідність переходу від суб'єкт-об'єктного до суб'єкт-суб'єктного розуміння цього процесу.

Таким чином, комплексне вивчення особливостей соціалізації негетеросексуальних осіб в Україні є важливим науковим та соціальним завданням.

Об'єкт дослідження – соціалізація негетеросексуальних осіб в українському суспільстві.

Предмет дослідження – проблеми, виклики та особливості соціалізації негетеросексуальних осіб в українському суспільстві.

Мета дослідження – виявити проблеми, виклики та особливості соціалізації негетеросексуальних осіб в українському суспільстві.

Завдання:

1. Розкрити теоретичні концепції взаємозв'язку влади, знання та сексуальності як соціального конструкту в роботах М. Фуко для розуміння механізмів формування суспільного дискурсу щодо негетеросексуальності.
2. Висвітлити різноманітність сексуальних орієнтацій та гендерних ідентичностей.
3. Обґрунтувати категоризацію українського суспільства як гетеронормативного через аналіз суспільних практик, інституційних норм, особливостей розвитку LGBTQIA+ руху та соціологічних досліджень.
4. Висвітлити соціологічні підходи до розуміння процесу соціалізації та розкрити роль різних агентів соціалізації (сім'я, освітні заклади, групи однолітків, медіа) у формуванні соціального досвіду особи.
5. Виявити особливості взаємодії негетеросексуальних осіб з соціальними інституціями в українському суспільстві, розглянути прояви стигматизації і дискримінації в різних соціальних сферах.
6. Розкрити вплив аскриптивних та дескриптивних статусів, а також роль сім'ї, близького оточення та LGBTQIA+ організацій у процесі соціалізації негетеросексуальних осіб.
7. Висвітлити особливості соціалізації негетеросексуальних осіб в умовах російсько-української війни.

Теоретико-методологічну базу роботи становлять концепція сексуальності як соціального конструкту М. Фуко, концепція стигматизації І. Гофмана, а також концепція сексуальної стигми Г. М. Герека. Крім того, праці класиків соціології Е. Дюркгейма, Г. Тарда, Т. Парсонса, П. Сорокіна, Ч. Кулі, Дж.Г. Міда, Н. Смелзера, в яких розкривається проблематика соціалізації особи.

Емпіричною базою роботи є результати авторського якісного соціологічного дослідження, у рамках якого було проведено серію з 25 глибинних

напівструктурованих інтерв'ю з негетеросексуальними особами віком 18-35 років, які мешкають в Україні. Це дослідження реалізовувалося у період з серпня по жовтень 2024 року.

Наукова новизна роботи:

Розкритий досвід соціалізації та становлення ідентичності негетеросексуальних осіб в Україні з урахуванням чинників стигматизації та дискримінації. Виявлено специфічні виклики та бар'єри на шляху соціалізації негетеросексуальних осіб у гетеронормативному суспільстві та запропоновано емпіричну типологію стратегій управління стигмою LGBTQIA+.

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ НЕГЕТЕРОСЕКСУАЛЬНИХ ОСІБ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

1.1. Теорія дискурсивної влади та знання Мішеля Фуко

У дослідженні проблем та особливостей соціалізації негетеросексуальних осіб в гетеронормативному українському суспільстві видається доцільним звернутися до теоретичних напрацювань французького філософа Мішеля Фуко. Його новаторський погляд на взаємозв'язок дискурсів, влади та конструювання «режимів істини» в суспільстві є потужним інструментом для аналізу того, як гетеронормативні норми та уявлення утверджуються і відтворюються через різноманітні соціальні інституції та практики.

Фуко наголошував на вирішальній ролі дискурсів у легітимізації певних форм знання як «істинних» та маргіналізації інших як «хибних». Відтак, застосування його концепції до контексту українського суспільства дозволить критично поглянути на способи, якими гетеронормативність конструюється та універсалізується як «норма» через стигматизацію та применшення значущості негетеросексуальних ідентичностей.

Мішель Фуко запропонував нове бачення дискурсу, виходячи за межі традиційного лінгвістичного розуміння цього поняття. На відміну від структуралістського підходу, у рамках якого дискурс розглядається як набір знаків та правил їхнього поєднання, Фуко наголошував на його соціальному вимірі. Для нього дискурс – це не просто мовна практика, а спосіб формування знання про світ, що виробляє певний «режим істини» в суспільстві [62].

Згідно з Фуко, дискурс – це «сукупність висловлювань, що належать до однієї й тієї ж системи знання» [28]. Вони визначають, що може бути сказано, ким і за яких

обставин, встановлюючи певні правила та норми. Дискурси не є нейтральними відображеннями реальності, а активно її конструюють та формують, впливаючи на суспільні уявлення про світ.

Важливим поняттям у концепції Фуко є дискурсивні практики – способи, за допомогою яких люди використовують мову та інші символічні системи для конструювання реальності та встановлення відносин влади. Дискурсивні практики регулюють, що вважається нормальним або девіантним, прийнятним або неприйнятним у певному соціокультурному контексті [62].

У концепції Фуко влада тісно переплетена з дискурсом. Філософ відходить від традиційного розуміння влади як чогось, чим можна володіти або що можна передавати. Натомість він розглядає владу як множинні відносини сил, які присутні в усіх соціальних взаємодіях [28]. Влада проявляється через дискурси, які легітимізують певні форми знання та соціальних практик, водночас маргіналізуючи інші.

Фуко розрізняв пряму владу, що здійснюється через примус, накази чи заборони, та горизонтальну владу, яка діє більш приховано через нормалізацію та регулювання поведінки. Горизонтальна влада проявляється через різноманітні інституції, такі як школи, лікарні, в'язниці тощо. У них встановлюються певні норми, стандарти, правила, що формують суб'єктивність індивіда, його погляди та спосіб життя [55].

Центральним пунктом теорії Фуко є тісний взаємозв'язок між владою та знанням. На його думку, знання ніколи не є нейтральним або об'єктивним, воно завжди формується та легітимізується через певні дискурси, що є продуктом відносин влади в суспільстві. Домінуючі форми знання стають визнаними як «істина», у той час як інші форми маргіналізуються та відкидаються як «хибні» чи «неправильні» [28].

Дискурси виробляють, поширюють і закріплюють певні типи знань, які, у свою чергу, слугують для підтримки й легітимізації цих самих дискурсів. Таким чином, влада і знання взаємно підкріплюють одне одного, формуючи те, що Фуко називав

«режимами істини». Ці «режими істини» визначають, що вважається прийнятним, легітимним знанням у певному соціокультурному контексті [62].

Мішель Фуко запропонував новаторську концепцію, яка розглядає дискурс, владу та знання як взаємопов'язані явища, що формують та конструюють соціальну реальність. Дискурси для нього – не просто лінгвістичні об'єкти, а соціальні практики, які визначають можливості й межі того, що може бути сказано, ким і за яких обставин. Влада тісно переплітається з дискурсом, здійснюючись як через пряме панування, так і через приховані механізми дисципліни та нормалізації. Знання ж не є об'єктивною даністю, а конструюється та легітимізується домінуючими дискурсами, підтримуючи певні «режими істини». Теорія Фуко закликає критично переосмислити традиційні уявлення про владу, знання та їхні взаємозв'язки в суспільстві.

1.2. Концепція сексуальності як соціального конструкту Мішеля Фуко

Французький філософ Мішель Фуко зробив також вагомий внесок у розуміння сексуальності як соціокультурного конструкту. У своїй фундаментальній праці «Історія сексуальності» (1976-1984) він досліджує, як у західній культурі історично формувалось уявлення про сексуальність [12].

На думку Фуко, сексуальність не існувала як окрема сфера людського життя аж до Нового часу. У середньовічній Європі не було чіткого розмежування між дозволеними і забороненими сексуальними практиками. Секс розглядався переважно з позиції моралі та релігії, а не як окрема сутність [29].

Лише в епоху Відродження починається процес виділення «сексу» в окрему сферу, пов'язану з продовженням роду. З XVII століття церква та медицина починають формувати норми «правильної» сексуальної поведінки. Виникає уявлення про існування окремої «сексуальної сутності» людини, котру слід регулювати.

На думку Фуко, саме з XVIII століття сексуальність починає розглядатись як фундаментальна характеристика особистості. Навколо неї формується складна система дискурсів (наукових, медичних, юридичних), що нормалізують та регламентують сексуальну поведінку.

Влада використовує ці дискурси, щоб контролювати тіла та сексуальність людей. Остання стає об'єктом наукового вивчення, класифікації, медикалізації. З'являються категорії «нормального» та «патологічного» в сексі.

Отже, на думку Фуко, сексуальність не є вродженою характеристикою людини, а історично конструюється суспільством за допомогою влади/знання. Це дає можливість критично аналізувати та деконструювати усталені уявлення про «нормальну» чи «природну» сексуальність [29].

Концепція Фуко мала величезний вплив на подальші дослідження сексуальності та гендеру, оскільки показала їх соціокультурну обумовленість. Вона дозволила по-новому поглянути на багато «природних» категорій та ідентичностей, пов'язаних із сексом.

Отже, концепція Мішеля Фуко, в якій сексуальність розглядається як соціокультурний конструкт, є корисною для нашого дослідження і дозволяє критично проаналізувати панівні в соціумі уявлення про «нормальність» чи «ненормальність» різних сексуальних орієнтацій та ідентичностей.

Фуко довів, що те, що вважається «природним» у питаннях сексуальності, насправді сформувалося історично через різноманітні дискурси влади та знання. Сексуальність не є статичним явищем, а конструюється під впливом специфічних соціокультурних норм, очікувань та регулювання.

Залучення такого підходу в нашій роботі дає можливість піддати критичному переосмисленню домінуючі в українському соціумі гетеронормативні уявлення та їхній вплив на соціалізацію негетеросексуальних індивідів.

Отже, концептуальні ідеї Фуко є корисним теоретико-методологічним ресурсом для нашого дослідження, оскільки дають змогу зрозуміти механізми соціального конструювання сексуальних ідентичностей та критично проаналізувати

проблеми соціалізації негетеросексуалів крізь призму деконструкції панівних гетеронормативних дискурсів в українському суспільстві.

1.3. Різноманітність сексуальних орієнтацій та гендерних ідентичностей

Дослідження сексуальності шляхом співставлення понять статі та гендеру, гендеру та сексуальної орієнтації, фемінності та маскулінності досить актуалізувалися в області квір-теорії, феміністичних теоріях та гендерних дослідженнях [36; 52].

Сексуальна ідентичність є багатошаровою конструкцією, що складається з біологічної статі, гендерної ідентичності, гендерної ролі та сексуальної орієнтації [25; 73].

Біологічна стать визначається статевими хромосомами (XX чи XY), перевагою жіночих або чоловічих гормонів, наявністю жіночих або чоловічих гонад, зовнішніми статевими органами та внутрішньою репродуктивною системою [25; 73]. Стать присвоюється людині при народженні, однак така практика ігнорує варіативність статевих ознак та наявність інтерсексуальних людей [42].

«Інтерсекс» – це термін, який може використовуватися стосовно людини, яка має як чоловічі, так і жіночі статеві ознаки. Ці ознаки включають геніталії, гормони, хромосоми та репродуктивні органи [41]. До того ж, існують нецисгендерні особи, що можуть змінювати як гормональний фон, так і анатомічно своє тіло задля відображення своєї гендерної ідентичності [70].

У сучасному суспільстві спостерігається значне розмаїття проявів гендерних ролей, що виходять за рамки традиційних гендерних норм і стереотипів. Гендерні ролі можуть різнитися залежно від гендерної ідентичності особи, її сексуальної орієнтації, культурного середовища та індивідуальних уподобань.

Наприклад, андрогінна особа може поєднувати як типово «чоловічі», так і «жіночі» прояви гендерної ролі у своїй поведінці та самовираженні. Агендерні індивіди часто відмовляються від чітко визначених бінарних гендерних ролей. Трансгендерні люди, які перебувають у процесі переходу, можуть демонструвати гендерну роль, що відповідає їхній справжній гендерній ідентичності, незалежно від їхньої біологічної статі при народженні. Деякі особи взагалі не дотримуються жодних гендерних норм, вільно проявляючи свою індивідуальність у гендерній ролі.

Варто також зазначити, що прояви гендерної ролі не обов'язково пов'язані з сексуальною орієнтацією людини. Наприклад, гей-чоловік може поводитися відповідно до стереотипно маскулінної гендерної ролі, а лесбійка – демонструвати фемінні прояви тощо.

Загалом, ідея розмаїття і рухливості гендерних ролей суперечить есенціалістському погляду на гендер як на статичний, незмінний феномен, визначений біологічною статтю. Така плюральність є свідченням того, що гендер є соціальним конструктом, який формується і трансформується через різноманітні дискурси та соціальні практики в межах певних культурних контекстів.

Власне гендерна ідентичність базується на психологічних характеристиках та соціальних нормах, які у рамках певної культури суспільства або схвалюються, або засуджуються, виходячи від біологічної статі особи [21]. Тобто, гендерна ідентичність це внутрішнє суб'єктивне сприйняття індивідом себе чоловіком, жінкою або представником іншої статі (наприклад, небінарною особою, гендерквіром, трансгендером, тощо) незалежно від біологічної статі, а також гендерне самовираження через демонстрацію своєї гендерної приналежності відповідним зовнішнім виглядом, мовою, поведінкою тощо [61].

Термін гендерна роль [51] вказує на сукупність вербальних і невербальних знаків особи в процесі комунікації та поведінки в цілому, що відображають як для самого індивіда, так і для оточуючих гендер, відповідно до якого особа себе ідентифікує. Проте, саме поняття «гендерної ролі» є продуктом певного історичного дискурсу і не існувало в такому вигляді до певного часу. Воно є результатом

специфічних «режимів істини», за якими закріплювалися конкретні норми маскулінності та фемінності, а відхилення від них маркувалися як «девіантні». Тому вона зазвичай є результатом засвоєних індивідом соціальних звичок.

Щоб виразити наявність або відсутність гендерної дисфорії особа може як відповідати цим «культурним правилам та нормам», так і не відповідати [25]. Суспільство запроваджує соціокультурні норми, відповідно до яких будує очікування щодо біологічної статі (наприклад, стереотипно чоловіки мають поводити себе «чоловічо», маскулінно, а жінки – «жіночо» та фемінно). А отже, гендерна роль є результатом зовнішньої обумовленості, що впливає з того, як побудована гендерна ідентичність.

Сексуальну орієнтацію ми можемо визначити як емоційний та/або сексуальний потяг до певної або кількох статей. Як і гендерна ідентичність, сексуальна орієнтація формується під комплексним впливом біологічних, психологічних та соціокультурних факторів та проявляється у вигляді психофізичних, психосоціальних та поведінкових феноменів. Так сексуальному потягу властивий психофізіологічний характер, сексуальній поведінці та практикам – поведінковий, а власне сексуальній орієнтації водночас і психологічний, і соціальний [4].

Поняття сексуальної орієнтації та визначення її різновидів є соціальними конструктами, що з'явилися в певний історичний період і були сформовані через різноманітні дискурси влади та знання. Вони не є натуралістичними, об'єктивними категоріями, а радше продуктами конкретних «режимів істини», що визначають, яка сексуальна поведінка вважається «нормальною», а яка – «девіантною».

Поняття «гетеросексуал» та «гомосексуал» були запропоновані К. М. Кертбені [43] у 1860-х роках, пізніше вони увійшли в мовний обіг та систему комунікації, почали наділятися певними конотаціями, і у сучасному світі існує великий спектр сексуальних орієнтацій.

Зазвичай індивід соціалізується відповідно до легітимізованої у суспільстві орієнтації – зазвичай гетеросексуальної. Однак, протягом процесу соціалізації та самоусвідомлення, індивід може ідентифікувати себе негетеросексуальним та

відповідно до тієї сексуальної орієнтації, що краще відповідає його особистому сексуальному досвіду та вподобанням. Враховуючи множинні психологічні, біологічні, соціальні фактори, не кожен індивід має таку сексуальну орієнтацію, що можна легко маркувати та вписати у рамки. Наприклад, жінка може відчувати сексуальний потяг як до чоловіків, так і до жінок, але мати емоційний потяг виключно до чоловіків, і тому ідентифікувати себе як гетеросексуалка.

Також важливою особливістю сексуальної ідентичності індивіда є її нестатичність і потенційна мінливість для певної категорії осіб. Потяг індивіда до іншої особи та сексуальні вподобання можуть варіюватися впродовж життя, змінюючись в залежності як від психологічних, так і соціокультурних факторів впливу. Наприклад, у дослідженні Савін-Вільямса, Керстін Джойнер та Гертруди Ригер з Корнельського університету аналізувалися стійкість та мінливість сексуальної орієнтації у віці 16-22 років. Дослідники використовували дані Національного лонгітюдного дослідження здоров'я підлітків та дорослих у США, а саме вивчалися результати двох хвиль опитування з проміжком у 6 років. Виявилося, що 6 % чоловіків та 18 % жінок змінили свою сексуальну ідентичність за шість років, тобто між двома хвилями збору даних [64]. Певні респонденти, які спочатку ідентифікували свою сексуальну орієнтацію як бісексуальну, згодом визначали її як гетеросексуальну або гомосексуальну, а деякі особи, що в першій хвилі визначали свою сексуальну орієнтацію як гомосексуальну, у другій хвилі дослідження ідентифікували себе як бісексуальних осіб. Тому, дійсно, можна казати про мінливість сексуальної орієнтації, її спекторність та багатогранність, але багато індивідів відзначаються незмінними сексуальними вподобаннями впродовж тривалого часу або всього життя.

Як ми зазначали раніше, сексуальна орієнтація є спектром вподобань, тому існує багато різновидів сексуальної орієнтації. Далі ми запропонуємо певні поняття та їхні визначення, що пов'язані із сексуальною орієнтацією та відображають різноманітність гендеру та сексуальності. Запропонована класифікація та

термінологія щодо різноманітних сексуальних орієнтацій і гендерних ідентичностей є авторським баченням та інтерпретацією, а не прийнятою науковою класифікацією.

Гетеросексуальною є особа, що має емоційний та/або сексуальний потяг до людей протилежної статі або гендеру. Гей – це чоловік за біологічною статтю або гендером, що має емоційний та/або сексуальний потяг до людей своєї статі або гендеру. Лесбійка – це жінка за біологічною статтю або гендером, що має емоційний та/або сексуальний потяг до людей своєї статі або гендеру. Бісексуальна особа – це особа, що має емоційний та/або сексуальний потяг до людей чоловічої та жіночої статі або чоловічого та жіночого гендеру. Полісексуальною є особа, що має емоційний та/або сексуальний потяг до людей різної статі або гендеру. Пансексуал або омнісексуал – це особа, яка має емоційний та/або сексуальний потяг до людей всіх статей або гендерів. Асексуальна особа це та, що має низький рівень емоційного та/або сексуального потягу до осіб будь-якої статі або гендеру, або цей потяг взагалі відсутній.

Квір – це загальний термін для негетеросексуальних осіб, або тих, хто має альтернативну ідентичність до таких традиційних негетеросексуальних ідентичностей, як гей, лесбійка чи бісексуал. Ще ширшим поняттям є LGBTQIA+, що включає в себе всі прояви негетеросексуальної орієнтації та нецигендерної ідентичності. Існує також особи, що не впевнені, до кого вони відчують емоційний та/або сексуальний потяг, їх можна визначити як «запитуючі» або «шукаючі». Відомо також про адросексуалів, тобто осіб, що мають емоційний та/або сексуальний потяг до маскулінних осіб, чоловіків за статтю та/або гендером. Також визначають гінесексуалів, тобто осіб, що мають емоційний та/або сексуальний потяг до фемінних осіб, жінок за статтю та/або гендером. До того ж, тих осіб, що мають емоційний та/або сексуальний потяг до трансгендерних або гендерквір людей називають сколосексуалами.

Різнманітність сексуальних ідентичностей, представлена вище, демонструє, що сексуальність не є статичним, натуралістичним феноменом, а динамічним соціокультурним конструктом. Норми і категорії щодо сексуальності формуються

через певні дискурси влади/знання, що домінують у суспільстві. Відтак, уявлення про «нормальність» чи «ненормальність» різних сексуальних орієнтацій є результатом легітимізації одних та маргіналізації інших дискурсів.

Зазначимо, що важливо розуміти обмеженість варіативності сексуальної орієнтації, оскільки питання, які можна поставити особі стосовно її ідентичності та варіанти відповідей побудовані на припущенні, що стать та гендер є бінарними поняттями. Проте, як і стать, так і гендер є різноманітними та мають багато проявів.

Бачимо, що дійсно у дискурсі стосовно сексуальності існує велике різноманіття. Сексуальна та соціальна ідентичність часто є взаємовиключними та можуть здаватися обмеженими у порівнянні з мінливим, різноманітним та унікальним досвідом сексуального та/або емоційного потягу кожного окремого індивіда. Можливо та ймовірно з часом будуть визначені нові сексуальні ідентичності, що будуть точніше описувати унікальний сексуальний досвід осіб та передбачатимуть певну груповість, спільність, що заснована на спільних рисах.

Запропонована вище класифікація та термінологія відображає наше власне розуміння різноманітності гендерного самовираження та сексуальних вподобань людини, а також спробу надати визначення для різних проявів цієї різноманітності. Безсумнівно, існують альтернативні підходи та термінології, запропоновані різними дослідниками та експертами в галузі гендерних і сексуальних студій. Дана класифікація не претендує на вичерпність або універсальність, а лише демонструє спробу осмислити та концептуалізувати широкий спектр гендерної та сексуальної самоідентифікації людини. Очевидно, що це питання є предметом постійних дискусій та переосмислень у міру розвитку наукових знань та суспільного дискурсу. Як бачимо, сексуальність не є раз і назавжди заданою, об'єктивною реальністю, а радше продуктом змінних дискурсивних практик у межах певного соціокультурного контексту.

1.4. Гетеронормативність українського суспільства

Гетеронормативність – це поняття, що означає надання переваги гетеросексуальності, цисгендерності та нуклеарній сім'ї над усіма іншими «девіантними» формами сексуальності, гендерними ідентичностями та сім'ями [57].

Такі патерни засвоюються усіма особами, що живуть у гетеронормативних суспільствах [45]. Особливо чутливою до таких соціальних повідомлень є молодь, що в результаті продукує своє майбутнє життя відповідно до норм гетеросексуальної культури. Більшість молоді впевнена, що їхнє життя має бути гетеронормативним [50], і зміцнюють тим самим (через свій соціальний досвід) гетеронормативну культуру як домінуючу у суспільстві [47].

Молодь з числа LGBTQIA+, ідентифікуючи себе як негетеросексуальних та нецисгендерних осіб, підриває гетеронормативність суспільства. Однак гетеронормативна культура та ті соціальні повідомлення, норми і стандарти, які вона продукує, впливають на сексуальну або гендерну ідентичність цієї негетеросексуальної особи, змушуючи її прибігати до процесу узгодження своїх відчуттів з нав'язаними гетеросексуальними стереотипами [56]. До того ж, у той час як гетеросексуальна і цисгендерна молодь вільно формує власну ідентичність у різних сферах життя [17], молодь з числа LGBTQIA+ повинна узгоджувати свої множинні ідентичності (зокрема гендерну, расову чи етнічну), враховуючи тиск гетеронормативних очікувань суспільства.

Теоретики квір-теорії зосереджуються на деконструкції бінарних уявлень про гендерне самовираження та сексуальність [57]. Люди привілеюють цисгендерність та гетеросексуальність, та стигматизують гендерну неконформність і негетеросексуальність, коли вдаються до дискурсу та намагаються втілити ідеї, що «справжні» жінки та чоловіки є гетеросексуальними, цисгендерними та дотримуються завищених фемінізованих і маскулінізованих гендерних уявлень відповідно [56].

Гетеронормативна культура вимагає від особи гендерної відповідності (цисгендерності) та сексуального потягу виключно до осіб протилежної статі, які також є гендерно-відповідними [74]. Оскільки гетеронормативність вимагає чіткого дотримання цих норм для підтримки гетеронормативного соціального конструкту, осіб, які порушують ці норми, стигматизують і маргіналізують [74].

Таким чином, гендерну неконформність можна використовувати як і візуальний маркер певної сексуальної меншини, що є відмінною і непомітною в суспільстві. Наприклад, жінок і чоловіків, які є гендерно-неконформними, вважають геями чи лесбійками за замовчуванням (незалежно від того, чи дійсно вони себе ідентифікують негетеросексуальними) [18; 53].

Для успішної гетеронормативної соціалізації люди в суспільстві мають відчувати тиск, щоб підтримувати привілейовані соціальні категорії та стигматизувати невідповідні соціальні категорії. Однак, незважаючи на вимоги дотримання множинних норм щодо гетеросексуальності, LGBTQIA+ схильні «квірити» не тільки свою сексуальну та гендерну ідентичність, але й багато інших аспектів свого життя. Наприклад, геї та лесбійки схильні бути більш гендерно-неконформними, ніж гетеросексуали [46], відкидати біологічне батьківство [35] та розглядати усиновлення як найбільш прийнятну форму для батьківства [71].

Однак, сексуальні меншини є вразливими до впливу гетеронормативної культури. Квірне втілення гетеронормативності створило політику гомонормативності, яка привілеює одностатеві пари, в яких партнери поводять себе більш гетеронормативно (менш квірно), мають «поділ» за гендерними стереотипами, перебувають у моногамних стосунках (лише з одним партнером) та в яких переважають «традиційні» цінності сім'ї, дітей і т. д. Хоча, насправді, квір-спільнота максимально різноманітна, можуть існувати пари, в яких обоє партнерів небінарні, полігамні, що не бажають дітей та не орієнтовані на шлюб, але через гетеронормативну культуру вони можуть бути стигматизованими навіть всередині квір-спільноти [16; 26].

Дослідження Правозахисного ЛГБТ Центру «Наш світ» за перше півріччя 2023 року [9] дає значний матеріал для аналізу та обґрунтування гетеронормативності українського суспільства.

По-перше, звіт даного дослідження фіксує прояви гомофобії та трансфобії в українському суспільстві. Зокрема, було задокументовано 21 випадок дій на ґрунті гомофобії та трансфобії, з яких 11 можна охарактеризувати як злочини на ґрунті ненависті. Тобто, гомофобні та трансфобні настрої існують в Україні.

По-друге, у звіті вказано про численні факти безкарності злочинів на ґрунті гомофобії/трансфобії та відмов у захисті прав LGBTQIA+ з боку правоохоронних органів. Це свідчить про те, що українська держава та правоохоронна система проявляють толерантність до гомофобії та не забезпечують захист прав LGBTQIA+. Така бездіяльність держави підтримує гетеронормативність.

По-третє, у ході дослідження було виявлено, що гетеросексуальність та цисгендерність розглядаються в суспільстві як норма, а інші ідентичності – як відхилення від неї.

По-четверте, в Україні констатується відсутність будь-яких форм визнання одностатевих сімей, незважаючи на рішення ЄСПЛ щодо дискримінації таких сімей. Тобто для українського суспільства характерна гетеросексистська упередженість у сфері політики та небажання держави відходити від гетеронормативної моделі сім'ї.

Нарешті, у звіті наголошується, що українські церкви послідовно чинять опір будь-яким спробам легалізації одностатевих шлюбів та наданню прав LGBTQIA+, просуваючи традиційні «сімейні цінності», що також є проявом гетеронормативності.

Отже, аналіз звіту Центру «Наш світ» дає суттєві підстави для висновку, що в українському суспільстві переважають (оскільки є нормативними) гетеросексистські погляди та гетеронормативні практики, а інші сексуальні та гендерні ідентичності, а також форми сім'ї стигматизуються та дискримінуються. Це вказує на гетеронормативний характер української культури та соціальних інституцій.

Показовими також є результати дослідження Соціологічної групи «Рейтинг» [7], проведеного 27-29 березня 2023 року методом CATI (Computer Assisted Telephone

Interviewing – телефонні інтерв'ю з використанням комп'ютера). В опитуванні взяли участь 2000 респондентів віком від 18 років з усіх областей України, крім тимчасово окупованих територій Криму та сходу України, а також територій, де на момент опитування відсутній український мобільний зв'язок. Респондентам було задане питання: «Як Ви ставитесь до ЛГБТ осіб»? Серед опитаних, 48% відповіли «Нейтрально», 28 % – «Однозначно негативно», 13 % – «Скоріше негативно», 5 % – «Однозначно позитивно», 4 % – «Скоріше позитивно», 2 % – «Важко відповісти». Таким чином, тою чи іншою мірою негативно ставляться до ЛГБТ 41 % українців.

Однак, попри гетеронормативний характер української культури, в країні існує та розвивається рух LGBTQIA+, який виступає відповіддю на домінування традиційних уявлень про сексуальність та гендер. Спільнота LGBTQIA+, ідентифікуючи себе як спільнота негетеросексуальних та нецисгендерних осіб, підриває гетеронормативність суспільства, прагнучи деконструювати бінарні поняття про гендер та сексуальність.

Подальше дослідження розвитку руху LGBTQIA+ в Україні, його динаміки та досягнень, а також порівняння з ситуацією в країнах ЄС та США в контексті Євроінтеграційних прагнень України, дозволить глибше зрозуміти трансформацію соціокультурних процесів, пов'язаних із питаннями сексуальності та гендеру.

1.5. Розвиток руху LGBTQIA+ в Україні у порівнянні з країнами ЄС та США в контексті Євроінтеграції

LGBTQIA+ – це акронім для позначення негетеросексуальних та нецисгендерних осіб, а саме лесбійок, геїв, бісексуалів, трансгендерів, квір-людей (або іноді просто квір), інтерсексуалів, асексуалів та інших. Інші сексуальні або гендерні ідентичності позначаються знаком «плюс» (наприклад пансексуальність та агендерність). LGBTQIA+ є загальноприйнятим терміном для позначення спільноти,

що включає негетеросексуальних осіб та інших представників різноманітних проявів сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Враховуючи всеохопність цієї аббревіатури та її широке визнання в академічному та суспільному дискурсі, термін LGBTQIA+ може використовуватися як основний при обговоренні питань, пов'язаних з негетеросексуальними особами та різноманітністю гендерної ідентичності. LGBTQIA+ є найбільш коректним позначенням негетеросексуальних та нецисгендерних осіб, бо походить від самоназв спільноти, не має негативних конотацій та використовує інклюзивний знак «+», який охоплює всі можливі варіації сексуальності та гендеру, що можуть не вписуватися у перелічені категорії. Важливо, що ця аббревіатура визнана та прийнята самою спільнотою як спосіб самоідентифікації, на відміну від медикалізованих чи патологізуючих термінів. Саме тому використання аббревіатури LGBTQIA+ є найбільш коректним по відношенню до негетеросексуальних та нецисгендерних осіб. Перші чотири літери цієї аббревіатури (LGBT) використовуються з 1990-х років, але останнього часу зростає розуміння того, що для кращої репрезентації негетеросексуальних та нецисгендерних осіб необхідно включити й інші сексуальні та гендерні ідентичності.

Серед інших варіантів аббревіатури поширеними є LGBTIQ (лесбійки, геї, бісексуали, трансгендери, інтерсексуали, квіри) та LGBTQIP2SAA (лесбійки, геї, бісексуали, трансгендери, квіри, інтерсексуали, пансексуали, two-spirit (2S), андрогіни та асексуали).

Розглянемо історію виникнення аббревіатури LGBTQIA+. Спочатку спільноту представників різних сексуальних орієнтацій та гендерних ідентичностей називали «гей-спільнотою», а згодом «спільнотою геїв та лесбійок». Але з часом аббревіатура почала охоплювати й інші ідентичності та стала для них більш інклюзивною. Також через мінливість інтерпретації понять та розвиток наукового дискурсу, певні поняття істотно змінили своє значення. Наприклад, бісексуальність спочатку означала, за визначенням Зигмунда Фрейда, що людина є одночасно і чоловіком, і жінкою [66]. Якщо людина відчуває себе одночасно і чоловіком, і жінкою, зараз це називається бігендерністю, а бісексуальністю – потяг до двох статей або гендерів.

Зазначимо, що поширеними стали такі варіанти аббревіатури, як LGBT та LGBTK, але відсутність знаку «+» є на думку більшості правозахисників хибною. Знак «+» важливий для репрезентації інших ідентичностей та його не слід ігнорувати, оскільки мета аббревіатури – це репрезентація різноманітності сексуальності та ідентичностей, а додавання знаку «+» може краще відображати цю різноманітність.

Тому акронім LGBT у подальшому був розширений до LGBTQIA+ для кращого представлення (репрезентації) інших сексуальних та гендерних ідентичностей [34].

Як пояснює GLAAD (Альянс геїв і лесбійок проти дифамації (наклепів)), «висвітлення LGBTQIA+ вийшло за межі спрощених політичних дихотомій у бік повнішої репрезентації розмаїття спільноти LGBTQIA+, а також життя і фундаментальної включеності LGBTQIA+ у тканину сучасного суспільства» [31].

Загалом, аббревіатура LGBTQIA+ має за мету не лише бути більш інклюзивною, але й репрезентувати самоідентифікацію негетеросексуальних та нецигендерних людей. Використання даної аббревіатури є своєрідним визнанням різних сексуальних та гендерних ідентичностей, додавання яких до акроніму відіграє важливу роль у визнанні цих осіб, а також в об'єднанні із ширшою негетеросексуальною або нецигендерною спільнотами. До того ж, таке визнання може підвищити видимість у гетеросексуальному та цисгендерному суспільстві маргіналізованих ідентичностей. Це означає, що ці особи матимуть можливість стати більш впізнаваними у суспільстві, замість того, щоб бути ігнорованими та невизнаними. А такі процеси, зазвичай, допомагають негетеросексуальним та нецигендерним особам в усвідомленні власної ідентичності та у процесі самоприйняття. За даними досліджень, саме забезпечення позитивного середовища та інклюзивності є важливими чинниками самоідентифікації LGBTQIA+ молоді [37].

Бути видимим як член спільноти LGBTQIA+ – це один із важливих способів відчувати гордість за сексуальну або гендерну ідентичність. Підтвердження самоідентичності допомагає негетеросексуальним та нецигендерним особам відчувати більшу самоповагу та самоцінність, що є дуже важливим для їхньої

соціалізації (оскільки репрезентації у медіа не завжди достатньо) та загального психічного благополуччя [39].

Дослідження показують, що серед молоді із числа LGBTQIA+ більші ризики виникнення низки психічних та соціальних проблем, що зумовлено маргіналізацією, посиленою ізоляцією, стигматизацією та дискримінацією через сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність [39].

Сприяння соціальній прийнятності сексуальної різноманітності ідентичностей та інклюзії є одним із способів боротьби з вищезазначеними проблемами. За останні роки, згідно зі звітом GLAAD, репрезентація LGBTQIA+ через трансляцію негетеросексуальних та нецисгендерних персонажів і одностатевих стосунків по телебаченню стала вищою, ніж будь-коли [32].

Але, очевидно, ці дані не стосуються українського суспільства. За даними моніторингового дослідження експертів Інституту масової інформації, проведеного у 19 загальнонаціональних Інтернет-ЗМІ у період 25-31 травня 2020 року [14], за тиждень в українських медіа було опубліковано 52 матеріали на теми, пов'язані з LGBTQIA+. Аналіз тональності показав, що в цілому 88,5 % матеріалів мали нейтральне емоційне забарвлення та об'єктивно висвітлювали факти і події. Водночас 11,5 % публікацій мали негативне забарвлення, а в 3,8 % містилася мова ворожнечі. Порівняно з аналогічним дослідженням 2019 року, у 2020-му збільшилася частка матеріалів з негативним забарвленням та ознаками мови ворожнечі щодо представників спільноти LGBTQIA+.

Підсумуємо, що використання уніфікованої термінології уможливорює політичну адвокацію. Соціальна солідарність може бути використана для підвищення обізнаності, боротьби з дискримінацією та просування антидискримінаційних законів і законів про рівність. Уніфікація термінів, таких як LGBTQIA+, може допомогти людям відчувати об'єднаність із ширшою групою осіб, які мають схожий досвід.

Проте виникають суперечності щодо того, що цей термін передбачає існування однорідної групи, тоді як насправді існує багато окремих спільнот, що складаються з різних осіб, які об'єднуються за певним спільними ознаками. Хоча учасники цих

спільнот можуть мати спільні ознаки, кожна особа наділена власними унікальними особливостями, має унікальні потреби та досвід.

Гомосексуальність, права гомосексуалів і навіть використання цього терміну – це питання, які викликають ненависні дискусії в сучасному світі. Американська психологічна асоціація виключила гомосексуальність зі списку хвороб у 1973 році, підтвердивши, що гомосексуальність – це не сексуальне збочення, а інша сексуальна орієнтація. Цей факт мав значний вплив на формування толерантного ставлення до спільноти LGBTQIA+ та створення нового законодавства з цього приводу. У ряді європейських країн та США розпочалися процеси легалізації гомосексуальності. Ці процеси вплинули на рівень толерантності та сприяли змінам у свідомості суспільства.

Сучасний рух за права геїв розпочався в червні 1969 року в Грінвіч-Віллідж у Нью-Йорку. Під час типового «рейду» поліція намагалася заарештувати людей просто за їхню присутність у гей-барі, але відвідувачі Stonewall Inn [20] вистояли, і рух за права геїв був запущений. Використовуючи багато низових стратегій і стратегій судового розгляду, які використовували інші активісти 20-го століття, захисники прав геїв досягли значного прогресу [69]:

- Десять штатів, округ Колумбія, багато муніципалітетів і сотні підприємств та університетів заборонили дискримінацію при працевлаштуванні.
- Програми «Домашнього партнерства» виникли у десятках муніципалітетів і сотнях приватних закладів, включаючи найбільші корпорації та університети США.
- Закони про содомію, які зазвичай використовуються як виправдання дискримінації геїв, колись існували по всій території США, однак після руху вони залишилися лише у 18 штатах і Пуерто-Ріко.

Але розширення прав і можливостей LGBTQIA+ спричинило ще більш відкриту та жорстоку ворожнечу проти негетеросексуальних осіб:

- Хоча сексуальна орієнтація не пов'язана зі здібностями людини, все ж може бути основою для прийняття рішень про працевлаштування як у

державному, так і в приватному секторах у більшості штатів і муніципалітетів.

- Жорстокі злочини на ґрунті ненависті, такі як вбивство студента Вайомінгу Метью Шеперда у 1998 році, демонструють жахливу негативну реакцію на LGBTQIA+, або тих, кого вважають геями.
- LGBTQIA+ студенти та вчителі щоденно стикаються з переслідуваннями та дискримінацією в школах, а студентські LGBTQIA+ групи у середніх школах і коледжах все ще стикаються з булінгом.
- У 1986 році, після більш ніж двох десятиліть підтримки боротьби лесбійок і геїв, Американський союз громадянських свобод заснував національний проєкт за права лесбійок і геїв.

У наш час демократія та свобода вибору є невід’ємними рисами прогресивного суспільства. Це проявляється, зокрема, через ставлення людей до різноманітних соціальних груп та меншин. LGBTQIA+ рух набирає оберти у всьому світі та Україні також. Він є невід’ємною частиною інституціоналізації громадського суспільства. Але попри прихильників цього руху існує безліч противників, яких у рази більше в українському суспільстві.

Демократичним суспільством прийнято вважати суспільство, що є толерантним до певних меншин, соціальних груп. Тобто рівень демократичності вимірюється через ставлення більшої соціальної групи до менших, до політики держави, що має на меті забезпечення рівних права для всіх громадян.

Український LGBTQIA+ рух є частиною інституціоналізації громадського суспільства України, як було згадано раніше. Права, обов’язки та свободи, закріплені Конституцією України, поширюються на всіх громадян, не зважаючи на сексуальну орієнтацію або гендерну ідентичність. Однак, на практиці більшість українців не сприймають LGBTQIA+ як суспільну норму, що в результаті є двигуном дискримінації та дій на звуження правових можливостей сексуальних меншин [5].

LGBTQIA+ активізм в Україні має свій початок у 1990-х роках. Саме у цей час були створені Всеукраїнська асоціація «Ганімед», Київська асоціація «Твоє життя»,

Миколаївська Асоціація геїв, лесбійок та бісексуалів «Ліга», правозахисний LGBTQIA+ центр «Наш світ» у Луганську, що й досі звітує про Становище спільноти LGBTQIA+ луганщини та документує злочини на ґрунті гомофобії та трансфобії. Тоді ж почав виходити перший аматорський журнал «Один із нас», у Луганську відкрився перший ком'юніті-центр для LGBTQIA+ [49]. А вже з 2004 року у Києві була зареєстрована громадська організація «Гей-форум України». У Києві 2007 року була започаткована громадська організація «Інсайт», що працює з гомосексуальними і бісексуальними жінками та трансгендерами. До 2013 року виникли також інші організації захисту LGBTQIA+ та різноманітні онлайн-ініціативи.

Після Майдану вдалося організувати публічні прайди-марші у різних регіонах України. «Марші рівності» організовують щороку в центрі Києва, Харкова, Одеси, Кривого Рогу, Запоріжжя та Чернівців [6]. До того ж, ще із 2014 року вищезгадана громадська організація «Інсайт» влаштовувала «Фестивалі рівності» у таких містах, як Київ, Львів, Дніпро, Одеса, Запоріжжя, Чернівці та Маріуполь [1].

Виходячи з інформації звіту «Війна та цивільні партнерства. Становище ЛГБТК в Україні у 2023 році» від Центру «Наш світ» [2], можна виділити такі ключові аспекти становища спільноти LGBTQIA+ в Україні у 2023 році:

1. Кількість відкритих LGBTQIA+ військовослужбовців, зокрема трансгендерних осіб, значно зросла. Згідно зі свідченнями LGBTQIA+ військовослужбовців, їхні взаємини з іншими військовими та керівництвом загалом характеризуються достатньою толерантністю, проте інколи мають місце випадки дискримінації та насильства на ґрунті сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності.
2. Питання правового визнання одностатевих партнерств стало найгострішим політичним питанням для LGBTQIA+ руху. Був внесений законопроект про запровадження цивільних партнерств, доступних для одностатевих пар. Провідні церкви залишалися головними опонентами правової рівності для LGBTQIA+.

3. Війна змусила частину LGBTQIA+ організацій евакуюватись, проте вони продовжують надавати допомогу спільноті, зокрема переселенцям. Через воєнні дії публічні прайд-заходи були значно обмежені.

Отже, бачимо, що загальне становище LGBTQIA+ в Україні у 2023 році відзначалося певними позитивними зрушеннями в суспільній свідомості та політиці, водночас зберігаючи виклики дискримінації та нетерпимості. Інтеграція LGBTQIA+ військових та боротьба за рівні сімейні права для одностатевих пар стали ключовими питаннями 2023 року для української спільноти LGBTQIA+ в умовах війни.

Однак, порівнюючи ситуацію з правами LGBTQIA+ в Україні та західних країнах, спостерігається суттєва різниця у рівні правового захисту та суспільного прийняття. У США одностатеві шлюби легалізовані на федеральному рівні, а також діє заборона дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, існує право на усиновлення дітей одностатевими парами та захист від злочинів на ґрунті ненависті на федеральному рівні.

У країнах ЄС ситуація також значно прогресивніша: в країнах наявні закони проти дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації, частина країн визнають одностатеві шлюби, а решта мають інститут цивільного партнерства, більшість дозволяють усиновлення дітей одностатевими парами.

Натомість в Україні досі відсутнє правове визнання одностатевих партнерств, наявний обмежений захист від дискримінації, неможливе усиновлення дітей одностатевими парами, недостатній захист від злочинів на ґрунті ненависті та зберігається значний рівень суспільної гомофобії і трансфобії.

Що стосується становища LGBTQIA+ на тимчасово окупованих територіях, то у звіті «Війна та цивільні партнерства. Становище ЛГБТК в Україні у 2023 році» від Центру «Наш світ» [2] зазначається, що у 2023 році було зафіксовано 3 випадки воєнних злочинів з боку російських окупантів проти LGBTQIA+ – два у Донецькій і один у Херсонській областях. У порівнянні з 2022 роком, коли було зафіксовано 31 такий випадок, їх кількість значно зменшилася, що може бути пов'язано з тим, що у 2023 році були звільнені деякі окуповані території.

До того ж, у даному звіті відзначають задокументовані випадки сексуального насильства, катувань, образ, принижень людської гідності щодо LGBTQIA+ людей з боку російських військових. Загалом інформація про порушення з боку окупантів найчастіше надходить від місцевих мешканців після звільнення населених пунктів.

Зокрема у вересні 2023 року окупаційна адміністрація одного із селищ Херсонської області затримала місцевого мешканця А., запідозривши його у зв'язках з українською стороною. Протягом приблизно тижня А. зазнавав жорстокого поводження: його били, примусово роздягали, принижували гомофобними образами та погрозами зґвалтування. Йому майже не давали їжі та води. Зрештою його відпустили, але попередили, що будуть стежити за його поведінкою.

У жовтні 2023 року на одному з блокпостів у Донецькій області російські військові піддали сексуальному насильству лесбійську пару С. (36 років) і А. (28 років), коли ті намагалися виїхати на підконтрольну Україні територію. Окупанти запідозрили А. в нетрадиційній орієнтації через її маскуліnnу зовнішність. Жінок силоміць змусили роздягнутися до спідньої білизни і, виявивши на А. лесбійський символ «лабрис», погрожували груповим зґвалтуванням нібито «для профілактики лесбійства». Вони принижували пару, обмацували їхні тіла. Врешті С. домовилася про їх звільнення, віддавши окупантам сімейні коштовності – єдине цінне, що у неї було. На блокпості вони перебували від 2 до 4 годин роздягнуті на холоді.

Отже, на окупованих територіях LGBTQIA+ продовжували зазнавати переслідувань, катувань, насильства з боку російських військових на ґрунті гомо/трансфобії, хоча кількість задокументованих випадків у 2023 році зменшилася порівняно з попереднім роком.

Загалом, можна констатувати, що LGBTQIA+ рух в Україні, попри певні здобутки, все ще перебуває на порівняно ранньому етапі свого становлення. Повноцінне подолання дискримінації, формування толерантного суспільства та забезпечення рівних прав і свобод LGBTQIA+ громадян залишаються складними та багаторівневими завданнями.

Тому подальший розвиток LGBTQIA+ руху в Україні у напрямку інклюзії та рівності великою мірою залежатиме від успішності Євроінтеграційних процесів та адаптації українського законодавства та суспільної свідомості до стандартів, напрацьованих у рамках Європейського Союзу. Лише поглиблення демократичних перетворень та утвердження толерантності як базової суспільної цінності зможе створити сприятливі умови для повноцінної реалізації прав LGBTQIA+ громадян України.

Також важливо вказати на те, що одним із результатів LGBTQIA+ руху в Україні є розвиток наукового дискурсу навколо проблем негетеросексуальних осіб. В українській соціології дослідження негетеросексуальних осіб існують, однак здебільшого зосереджені на окремих аспектах життя LGBTQIA+. Так, Тамара Марценюк досліджує інституціоналізацію LGBTQIA+ руху в Україні та аналізує причини зростання гомофобних настроїв у суспільстві [48]. Дослідниця розглядає трансформації українського LGBTQIA+ руху з моменту декриміналізації гомосексуальності в 1991 році та демонструє, як гомофобний дискурс у медіа та політиці впливає на маргіналізацію спільноти.

Вивчення ставлення українського суспільства до негетеросексуальних осіб після Революції Гідності здійснили О. Шестаковський, О. Трофименко, М. Касянчук та М. Вознесенський [13]. Науковці виявили суперечливі тенденції: певну лібералізацію поглядів у великих містах та одночасне посилення консервативних настроїв у регіонах, що демонструє неоднорідність суспільного сприйняття негетеросексуальних осіб.

А. Войтовська зосереджується на аналізі сучасного стану LGBTQIA+ руху та особливостей національного правозастосування [3]. На основі емпіричних даних дослідниця показує, що хоча LGBTQIA+ рух є частиною громадянського суспільства України, більшість громадян не готові сприймати негетеросексуальність як варіант норми, що створює значні перешкоди для інтеграції спільноти LGBTQIA+.

О. Рубан, у свою чергу, розглядає становище негетеросексуальних осіб крізь призму трансформації гендерних ролей в українському суспільстві [8]. Її дослідження

демонструють, що домінування традиційних гендерних ролей та гетеронормативності у масовій свідомості українців створює суттєві бар'єри для визнання та прийняття негетеросексуальних осіб.

Однак, попри наявність окремих досліджень щодо становища спільноти LGBTQIA+, інституціоналізації LGBTQIA+ руху, в українській соціології бракує ґрунтовних досліджень власне процесу соціалізації негетеросексуальних осіб, його проблем та особливостей. Це обумовлює актуальність нашого дослідження, спрямованого на комплексний аналіз соціалізації негетеросексуальних осіб в українському суспільстві.

Висновки до розділу 1

Концептуальні ідеї Мішеля Фуко щодо взаємозв'язку влади, знання та соціального конструювання сексуальності постають потужним теоретико-методологічним ресурсом для ґрунтовного аналізу механізмів маргіналізації негетеросексуальних ідентичностей через домінуючі в суспільстві дискурси.

Концепція Фуко показує, як наукові дискурси не просто описують, а активно конструюють розуміння сексуальності через категоризацію, класифікацію та патологізацію певних форм сексуальної поведінки. Концепція дискурсивної влади розкриває механізми, через які гетеронормативність відтворюється не лише у форматі прямих заборон, а й через повсякденні практики соціальних інституцій.

Ідеї Фуко про історичну мінливість сексуальних категорій дозволяють розглядати сучасні визначення сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності не як універсальні істини, а як соціально-історичні конструкти, що можуть змінюватися. Такий підхід відкриває простір для визнання різноманіття сексуальних та гендерних ідентичностей поза бінарною гетеронормативною логікою.

Критика гетеронормативних дискурсів, що панують в українському суспільстві, відкриває невичерпні можливості для переосмислення усталених уявлень про «нормальність» у сферах сексуальності та гендерної ідентичності.

Розмаїття гендерних самовиражень та сексуальних орієнтацій виходить далеко за рамки жорстких бінарних категорій, яскраво демонструючи обмеженість наявної термінології та класифікацій. Цілком імовірно, що в майбутньому зародяться нові концепти та підходи, здатні більш адекватно відобразити унікальний досвід кожної окремої людини, підтверджуючи плинність і мінливість гендеру та сексуальності як соціальних конструктів.

Гетеронормативність українського соціокультурного простору створює жорсткі «режими істини», нав'язуючи негетеросексуальним особам гетеронормативні стереотипи та стандарти, що значно ускладнює процес їхньої соціалізації. Деконструкція таких дискурсів, подолання глибоко вкорінених упереджень та більша інклюзивність створять сприятливе підґрунтя для толерантнішого ставлення до різноманітності сексуальних та гендерних ідентичностей у суспільстві.

Проте становлення LGBTQIA+ руху є потужною контртенденцією, що розхитує традиційні гетеронормативні підвалини. Цей рух за інклюзію та рівноправ'я негетеросексуальних і нецисгендерних осіб, попри виклики, здобуває певні успіхи – від публічних «Маршів рівності» до боротьби за легалізацію одностатевих шлюбів. Навіть в умовах війни відкрита служба геїв і трансгендерів у ЗСУ сприяла зростанню толерантності. Водночас на окупованих територіях LGBTQIA+ зазнавали жорстокого поводження з боку російських військових на ґрунті гомо/трансфобії.

Перспективи розвитку LGBTQIA+ руху та подолання гетеронормативності безпосередньо пов'язані з Євроінтеграцією України та утвердженням цінностей демократії, прав людини та поваги до різноманітності. Проте майбутнє цього руху визначатиметься балансом між тиском традиційних устоїв та поширенням нових соціокультурних норм, збереженням сталих та виникненням нових форм

сексуальної/гендерної самоідентифікації. Це вимагатиме трансформації суспільної свідомості та перегляду наукових концептуалізацій відповідної проблематики.

В епоху глобалізації наукові погляди й соціальні уявлення про гендер і сексуальність піддаються серйозним змінам, відкриваючи поле для утвердження егалітарних ідеалів гендерної рівності та толерантного ставлення до різноманітних ідентичностей. Подолання гетеронормативності в Україні залишається складним, але нагальним завданням на шляху розбудови дійсно демократичного й інклюзивного соціуму, вільного від стигматизації та дискримінації, відкритого для самореалізації всіх його членів незалежно від орієнтації чи гендеру.

РОЗДІЛ 2.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ НЕГЕТЕРОСЕКСУАЛЬНИХ ОСІБ

2.1. Поняття соціалізації

Соціалізація – одне з базових понять наук, що вивчають суспільство, в основі якого лежить система відносин між «індивідом» і «суспільством». Становлення індивіда відбувається у постійній взаємодії із спільнотою, яка його оточує, в результаті чого він засвоює і відтворює соціальні ролі, цінності, норми і зразки поведінки, що існують суспільства.

За однією з версій, термін «соціалізація» був введений в науковий обіг американським соціологом Ф. Г. Гідінгсом, що в книзі «Теорія соціалізації», опублікованій у 1887 році, використовував цей термін у значенні, близькому до його сучасного значення: «розвиток соціальної природи і характеру індивіда, підготовка людського матеріалу до соціального життя» [30]. Його розуміння соціалізації як процесу розвитку особи під впливом соціального середовища багато в чому визначило напрямок подальших досліджень соціалізації. Наукове осмислення проблеми соціалізації знайшло широке відображення у працях Е. Дюркгейма, Г. Тарда, Т. Парсонса, П. Сорокіна, Ч. Кулі, Дж.Г. Міда, Н. Смелзера та інших.

Так, основним предметом творчості Е. Дюркгейма є взаємовідносини між суспільством та індивідом. Розроблена ним доктрина соціального реалізму встановлює безумовну владу суспільства над індивідом. Іншими словами, «людина є продуктом суспільства» [27].

На думку Е. Дюркгейма, важливим моментом у процесі соціалізації індивіда є соціальний примус (тиск суспільства на індивіда). Соціальний примус змушує індивіда приймати і виконувати моделі поведінки, характерні для певної соціальної спільноти, що дозволяє суспільству керувати і регулювати цей процес. Тиск на

індивіда здійснюється двома типами: зовнішній тиск, який чиниться на індивіда з боку суспільства, та внутрішній тиск, коли індивід засвоює соціальні норми та цінності, які, у свою чергу, стають внутрішніми регуляторами його поведінки.

На нашу думку, перевага колективного чинника над індивідуальним у процесі розвитку та становлення особи зумовлює вузьке бачення, в якому особа сприймається як пасивний об'єкт соціалізації. Особливо цікавою є дискусія щодо наукових поглядів соціального психолога Г. Тарда та соціолога Е. Дюркгейма.

Так, Г. Тард визначає соціалізацію як «систему патерналістських відносин з відповідними статусними рольовими позиціями, установками і цінностями» [11]. Соціальне життя він визначає через психічну взаємодію, коли індивід наслідує інших у формі моди, звичок тощо; особливого значення Г. Тард надає соціальному наслідуванню, де створюються соціальні та колективні норми, зразки поведінки та цінності, відбувається соціалізація молоді.

Е. Дюркгейм стверджує, що причини, які спонукають людей до наслідування, є соціальними, а не психічними. Образно кажучи, головною рушійною силою процесу соціалізації є соціальний примус за Е. Дюркгеймом і соціальне наслідування за Г. Тардом.

Хочемо звернути увагу на внесок Т. Парсонса у розвиток теорії соціальної дії та соціальних систем [58], що уможливило вивчення суспільства на радикально новому, інтегративному рівні. Т. Парсонс відкидає абсолютизацію соціального примусу та групових процесів у вченні Е. Дюркгейма і вважає, що індивід є не менш цінним, ніж суспільство в цілому. Люди обирають моделі поведінки не під соціальним примусом, а на основі внутрішнього розуміння і прийняття «культури» суспільства, яка формується в процесі соціалізації.

У результаті індивід інтегрується в соціальне середовище через засвоєння загальноприйнятих норм, цінностей, ролей і настанов, які виникають у спілкуванні зі «значущими іншими» і формують мотиваційну структуру його поведінки з раннього дитинства. На думку Т. Парсонса, рівновага соціальної системи підтримується за допомогою двох основних механізмів: соціалізації та соціального контролю.

Запропоноване Т. Парсонсом визначення сім'ї як одного з основних агентів соціалізації стало згодом загальноприйнятим. Саме в сім'ї формується вектор становлення індивіда та напрямок його подальшого життя. Чи буде це соціально схвалювана або антисоціальна (девіантна) модель поведінки, значною мірою залежить від найближчого оточення індивіда.

Саме до агентів первинної соціалізації належать люди, з якими людина має близькі стосунки, наприклад, батьки, близькі родичі. Сім'я, як правило, є первинним агентом соціалізації, тоді як школа, групи однолітків і засоби масової інформації є вторинними агентами соціалізації.

Агенти вторинної соціалізації – це групи та інституції, які впливають на процес соціалізації людини після або водночас з первинними агентами соціалізації, такими як сім'я. Вони включають в себе вторинні відносини, близькі, особисті, дружні та інші стосунки і «звільняють індивіда від залежності від первинних зв'язків і стосунків, сформованих у сімейній групі» [59].

На відміну від агентів первинної соціалізації, агенти вторинної соціалізації, як правило, мають менший вплив на формування основних переконань та цінностей людини.

В аналізі розвитку наукових знань про процес соціалізації особливе значення мають ідеї відомого соціолога П. Сорокіна і особливо нові соціологічні концепції, які він запроваджує. Сорокін розглядає суспільство як сукупність індивідів і приділяв особливу увагу психічному елементу в процесі людської взаємодії.

Згідно з П. Сорокіним, суспільство не може існувати в соціологічному сенсі без ментальної взаємодії, а поведінка ізольованих індивідів не є соціальною і може існувати лише в межах соціальної матриці.

П. Сорокін вважається класиком у питаннях стратифікації (диференціації індивідів в ієрархічному порядку) та міграції (соціальної мобільності індивідів на одному рівні соціальної ієрархії). Передумовою його теорії є те, що кожне суспільство є стратифікованим і що не існує «пласкої» соціальної групи, в якій всі члени є

абсолютно рівними. Він виділяє три основні фактори стратифікації: економічний, політичний та професійний [68].

Ч. Кулі та Дж. Г. Мід були одними з перших вчених, які визнали цінність активної участі індивіда в процесі соціалізації як джерела соціального розвитку. Американський соціолог Ч. Кулі [22] ввів у обіг та обґрунтував основні поняття процесу соціалізації: «первинна група» – малі спільності людей з прямими (безпосередніми) зв'язками і контактами; «вторинна група» – великі спільності людей, що мають лише формальні відносини.

Відправною точкою концепції Дж. Г. Міда є міжособистісна взаємодія, і чим ширшою є ця взаємодія, тим різноманітнішими стають індивідуальні системи поведінки людини. Процес соціалізації відбувається через орієнтацію індивіда на «узагальненого іншого», його оцінку себе з боку, формування образу свого «Я», а за допомогою рольової гри індивід вчиться грати певну роль і таким чином визначає свою соціальну позицію в суспільстві.

На думку Н. Смелзера, соціалізація є «потужною силою, яка підтримує саме суспільство, нав'язуючи його новим членам загальноприйняті ідеали, цінності та зразки поведінки» [67].

В історії наукових досліджень процесу соціалізації можна виокремити два основні підходи, що описують діаметрально протилежні ролі індивіда в системі соціальної взаємодії.

Прихильники першого підходу (суб'єкт-об'єктного) (Е. Дюркгейм, Т. Парсонс) визначають індивіда як пасивний об'єкт, що піддається впливу суспільства, а соціалізацію – як процес адаптації індивіда до «культури» суспільства. На думку авторів, такий підхід відображає природу процесу формування та розвитку особи, а не соціалізації, в якому соціальні інститути впливають на індивіда в одному напрямку і нав'язують йому певну матрицю соціальних ролей, акультуровані зразки поведінки та традиційні цінності суспільства.

Другий підхід (суб'єкт-суб'єктний) найбільш об'єктивно описує зміст процесу соціалізації. Цей підхід наділяє особу активною роллю у процесі соціалізації; індивід

не лише засвоює традиційні норми, цінності, звички і зразки поведінки, адаптується до них, але й моделює, трансформує та надає інноваційного спрямування розвитку як свого внутрішнього світу, так і соціального оточення. При цьому можуть змінюватися і створюватися нові норми і форми взаємодії між особою і соціальним середовищем. Першими представниками цього підходу були Ч. Кулі, Дж.Г. Мід, П.А. Сорокін та Н. Смелзер.

Більше того, якщо раніше вважалося, що індивід соціалізується лише в дитинстві та юності, то сьогодні соціалізація вважається безперервним процесом, що охоплює всі вікові групи. Безумовно, основи формування та розвитку особи закладаються в юному та підлітковому віці, але протягом життя соціальні характеристики людини, її статусні та рольові позиції, цінності та установки можуть змінюватися або замінюватися новими. Цей процес визначається як ресоціалізація, тобто зміна того, що вже було соціалізовано.

Загалом, соціологічне розуміння соціалізації розвивалося протягом десятиліть, відображаючи складність сучасного суспільства і набуваючи все більш багатогранних форм.

2.2. Агенти соціалізації

Агенти соціалізації – це окремі особи, групи та соціальні інститути, які впливають на ідентичність, погляди та поведінку людини. Агенти соціалізації повідомляють індивіду те, що від нього очікує суспільство. Розглянемо агентів соціалізації більш детально.

Сім'я є першим і найважливішим агентом соціалізації індивіда. Саме через сім'ю індивід дізнається про культуру суспільства, загальні норми та те, як поводитися в соціально прийнятний спосіб. Сім'я також навчає індивіда мові, спілкуванню та як структурувати відносини і взаємодіяти з іншими індивідами.

Наприклад, сім'я навчає індивіда розрізняти незнайомих та друзів (маркування «свій» та «чужий») [44].

Раса, соціальний клас, релігія та інші соціальні фактори впливають на сімейний досвід та культуру сім'ї, що, у свою чергу, впливає на соціалізацію індивіда. Сім'ї з однієї культури можуть соціалізувати слухняність і конформність, тоді як сім'ї з іншої культури можуть соціалізувати творчість та індивідуальність. Сім'ї з різних соціальних класів ведуть різний спосіб життя і надають своїм дітям різні можливості для навчання.

Сприйняття гендерних норм, расової та класової поведінки також впливає на сімейну соціалізацію. Наприклад, у країнах, де надаються відпустки по догляду за дитиною і де батьки можуть залишатися вдома, хлопчики мають більше шансів бути соціалізованими і краще підготовленими до того, щоб піклуватися про своїх дітей у дорослому віці [44].

Школа є важливим агентом вторинної соціалізації. Учні проводять у школі більшу частину свого дня, занурюючись в уроки і такі моделі поведінки, як робота в команді, дотримання розкладу і використання підручників. Ці шкільні ритуали підкріплюють очікування суспільства від дітей: наприклад, політика шкіл часто нав'язує дітям почуття конкуренції в тому, як виставляються оцінки і як вчителі оцінюють учнів [19]. Беручи участь у змаганнях та взагалі під час конкурентного освітнього процесу, діти вчаться, що для досягнення успіху вони повинні бути кращими за інших. Це важлива цінність у капіталістичному суспільстві, де від індивіда очікується прагнення до особистої вигоди.

На противагу цьому, у школах іноді наголошують на співпраці та координації з іншими як на способі досягнення колективної вигоди. У таких країнах, як Японія, навпаки, від дітей очікують, що вони дотримуватимуться групових норм і не ставитимуть під сумнів вчителів.

Тип школи, яку відвідує дитина, також впливає на її соціалізацію. Наприклад, діти, які відвідують приватні школи, частіше мають заможних і добре освічених

батьків. Як наслідок, ці діти засвоюють інші цінності та переконання, ніж ті, хто відвідує державні школи.

Наголосимо, що школи скрізь навчають дітей основним характеристикам їхнього суспільства і тому, як справлятися з бюрократією, правилами, очікуваннями, та нав'язаними нормами [19].

Важливими агентами соціалізації є однолітки індивіда (люди однакового з індивідом віку і схожого соціального статусу), які транслують наративи щодо того, як індивід має поводитися, розмовляти та взаємодіяти. Індивід під час соціалізації також засвоює, що є важливим для групи однолітків, а що ні, і як це впливає на формування цінностей та ціннісних орієнтацій особи.

У підлітковому віці однолітки стають ще більш важливими агентами соціалізації. Це пов'язано з тим, що підлітки досліджують свою ідентичність і намагаються з'ясувати, хто вони є і яке місце займають у світі. У цей час однолітки надають підтримку та настанови, допомагають дізнатися про норми та цінності своєї культури, а також про те, що носити, де їсти, які фільми дивитися і як проводити час. З іншого боку, вплив однолітків у підлітковому віці вважається причиною вживання алкоголю, наркотиків, правопорушень і злочинів на ґрунті ненависті [15].

У віці 20-30 років значення груп однолітків, як правило, зменшується. Це пов'язано з тим, що частіше за все індивід стає більш зайнятим (на роботі, вдома, тощо) і тому має менше вільного часу. Крім того, люди частіше одружені або перебувають у тривалих стосунках. Як наслідок, вони рідше проводять час з друзями і більше спілкуються в колі сім'ї. Однак батьки з маленькими дітьми можуть розширювати коло спілкування з однолітками і відчувати більший вплив, оскільки вони часто звертаються до різних інституцій, спілкуються у батьківському ком'юніті, щоб піклуватися про своїх дітей [52].

Оскільки ЗМІ виконують функцію надання інформації великим масам людей через телебачення, газети, радіо та Інтернет, вони також діють як агенти соціалізації. Таке широке поширення інформації має значний вплив на соціальні норми [63]. ЗМІ інформують людей про поточні події, світові та локальні тренди, але також вони

нав'язують культуру, певні переконання, цінності та норми. До того ж, мас-медіа змушують індивіда думати про політичні події (наприклад, вибори), і реагувати на них (наприклад, голосувати чи утримуватися). Вони також інформують людей про те, що відбувається в інших частинах світу, як живуть люди з інших культур і як люди з даного суспільства повинні сприймати спосіб життя інших людей.

Релігія, формальна чи неформальна, є важливим агентом соціалізації для багатьох людей. Релігійні ритуали часто пов'язані з сімейними структурами, такими як церемонії одруження та народження, а релігійні інституції мають потенціал для зміцнення гендерних норм через соціалізацію. Це посилює динаміку влади в сім'ї та сприяє формуванню спільних цінностей, які передаються іншим частинам суспільства [60].

Історично релігійні інституції відігравали важливу роль у соціальних змінах. Наприклад, рух за виборчі права жінок був частково мотивований релігійними переконаннями. Навіть сьогодні релігія продовжує формувати досвід соціалізації індивіда. Наприклад, деякі релігії заохочують своїх послідовників протестувати проти війни або бути волонтерами, допомагаючи бідним, тощо [60].

2.3. Проблеми та особливості соціалізації негетеросексуальних осіб

На соціалізацію негетеросексуальних осіб впливає багато чинників та явищ, притаманних культурі гетеронормативного суспільства. Наприклад, стигматизація, гетеросексизм та дискримінація можуть обмежувати і негативно впливати на права та свободи негетеросексуальних осіб, у деяких контекстах призводячи до серйозних ризиків і складних викликів для даної категорії. Спробуємо детальніше розібратися у цьому питанні, розкривши основні поняття та виявивши, як ці явища продукують проблеми соціалізації негетеросексуальної особи.

Багато груп піддаються соціальній стигматизації, що передбачає загальне негативне ставлення до осіб, які мають певну характеристику або є членами певної групи. До питання природи даного явища, витоків, джерел стигматизації та її наслідків одним із перших звернувся І. Гофман у роботі «Стигма: нотатки про управління зіпсованою ідентичністю». Стигматизацією називається процес, у результаті якого певні соціальні групи або окремі члени суспільства маргіналізуються [23]. Стигма – це «атрибут (знак), що глибокого дискредитує» [33], тобто такий атрибут (знак), що транслює зневажливі стереотипи. Такі атрибути (знаки) можуть бути як помітними, так і латентними. Помітні атрибути (знаки) - це вага, колір шкіри або фізичні вади, які складно приховати, латентні атрибути (знаки) – це психічні захворювання, політичні погляди, сексуальність та гендерна ідентичність, що можуть не виражатися прямо.

У багатьох суспільствах стигматизації піддаються негетеросексуальні та квір особи. Ця сексуальна стигма підживлює соціальну систему пригнічення, пов'язану з сексуальною орієнтацією, відому як гетеросексизм.

Сексуальною стигмою вважається поширене у соціумі знання про зневажливе ставлення до негетеросексуальності та знецінення статусу негетеросексуальних осіб у суспільстві. Тобто, це таке ставлення, що транслює упередження про меншовартість, нижчий статус негетеросексуальних стосунків та негетеросексуальних осіб, негативне ставлення до негетеросексуальних осіб та спільноти [38]. У багатьох суспільствах негетеросексуальність та негетеросексуальна поведінка розглядаються як негативні явища, гомосексуальні практики публічно засуджуються людьми, незалежно від їхньої власної сексуальності та уподобань, особистого ставлення і обізнаності. Такі люди, що проявляють гетеросексистські настрої, засвоюють стереотипи, які впливають на сприйняття негетеросексуальної особи та потім відображають їх у своїй поведінці. Це культурне явище, що існує окремо від особистих переконань індивіда та формує соціальний контекст, де подібне ставлення та погляди продовжують створюватися, підтримуватися та транслюватися як окремими індивідами, так і соціальними інститутами, що безпосередньо впливає

на соціалізацію негетеросексуальних осіб. Американський вчений Грегорі М. Герек доводить, що на рівні соціальних інститутів та ідеологічних систем суспільства відбувається легітимація сексуальної стигми, що створює гетеросексизм [38].

Гетеросексизм – це ставлення, певні переконання, відповіді дії, інституційні структури або практики, а також політика, які надають перевагу гетеросексуальності і ставлять у не вигідне становище бажання, поведінку, ідентичність, стосунки негетеросексуальних осіб або квір-людей. Гетеросексизм можна вважати культурною ідеологією, що втілюється в інституційних практиках. Гетеросексизм легітимізував у межах соціальних інститутів, таких як релігія, медицина та право, вищий статус гетеросексуальних осіб над негетеросексуальними.

На індивідуальному рівні гетеросексизм може бути інтерналізованим як серед квір-людей, так і серед гетеросексуальних людей. Інтерналізований гетеросексизм включає в себе негативне ставлення та упередження щодо квір-сексуальності, людей та спільнот (наприклад, уявлення про те, що квір-сексуальність, начебто, є неприродною, девіантною, ненормальною, аморальною).

Ще одним важливим поняттям для аналізу соціалізації негетеросексуальних осіб є дискримінація. Дискримінацією називають неправомірне ставлення або дії до певної особи або групи осіб на основі статусу, що притаманний цій особі чи спільноті (стать, сексуальна орієнтація, переконання, вік, матеріальний статус тощо), що виражається у обмеженні доступу до таких соціальних ресурсів, як законодавчі права, робочі місця, отримання освітніх, медичних та інших послуг [24].

Дискримінація за ознакою сексуальної орієнтації проявляється через будь-які обмеження, виключення людини на основі її сексуальної орієнтації, відмінної від гетеросексуальної, що ведуть до невизнання свобод та прав негетеросексуальної особи [54]. Дискримінацією за ознакою сексуальної орієнтації вважаються ситуації, у яких до індивіда з негетеросексуальною орієнтацією транслюється менш сприятливе ставлення, ніж до гетеросексуального [65], наприклад звільнення через сексуальну орієнтацію, відмова у наданні медичних послуг.

Дискримінація за ознакою гендерної ідентичності проявляється через будь-які обмеження, виключення людини на основі її гендерної ідентичності, відмінної від цисгендерної, що ведуть до порушення її прав та свобод [65]. Приводом до цієї дискримінації можуть слугувати манери, зовнішність та інші гендерні характеристики. Наприклад, гендроною дискримінацією є відмова надавати певні послуги особі, що має зовнішні ознаки маскулінності, але розмовляє високим голосом з фемінними манерами.

Проявом дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності можуть бути сексуальні домагання. Наприклад, гомофобні та сексистські жарти, натяки, примус та небажані тілесні контакти, питання та натяки щодо сексуальності людини, образливі коментарі та примусовий камінг-аут є різновидами сексуальних домагань стосовно негетеросексуальних осіб.

Отже, бачимо, що стигматизація та дискримінація на основі сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності зпродукована більшою владою гетеросексуальних осіб як на культурному, так і на інституційному рівнях. Гетеросексуальні особи як домінуюча соціальна група легітимізують гетеросексизм та дискримінаційні практики стосовно негетеросексуальних осіб, що значно відбивається на процесі їхньої соціалізації, адже гетеросексизм породжує безліч перепон для негетеросексуальної особи у всіх сферах суспільного життя. Наприклад, в Україні неможливо узаконити одностатевий шлюб, часто фіксуються правопорушення та конфліктні інциденти на основі гомофобних дій, дискримінація негетеросексуальних людей (за результатами дослідження Центру «Наш Світ» у 2019 році зафіксовано 369 випадків погрожувань, фізичного насильства, вимагань, моральної кривди та розголошення конфіденційної інформації) [10]. Також в Україні діють біля 20 радикальних правих угруповань, що вчиняють гомофобні дії та скоюють фізичне насильство над негетеросексуальними людьми [40].

Підсумуємо, що гетеросексистське, гомофобне ставлення з боку соціуму, постійна стигматизація та дискримінація, незабезпечення з боку держави рівних з

гетеросексуальними особами прав та можливостей впливає на соціалізацію негетеросексуальної особи та її становище в суспільстві.

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз наукових підходів до розуміння процесу соціалізації виявляє фундаментальне протиріччя між двома способами концептуалізації цього процесу. Перший (суб'єкт-об'єктний) підхід, представлений роботами Е. Дюркгейма та Т. Парсонса, розглядає соціалізацію як односторонній процес засвоєння особою домінуючих у суспільстві норм, цінностей та моделей поведінки. Другий (суб'єкт-суб'єктний) підхід, розвинутий у працях Ч. Кулі, Дж.Г. Міда та П. Сорокіна, визначає соціалізацію як активний двосторонній процес, де особа не лише засвоює, але й трансформує соціальні норми, створюючи нові форми взаємодії з соціальним середовищем.

У контексті дослідження соціалізації негетеросексуальних осіб саме другий підхід вбачається більш продуктивним, оскільки дозволяє осмислити особливу складність позиції LGBTQIA+ в гетеронормативному суспільстві. Адже соціалізація негетеросексуальних осіб не може зводитися лише до пасивного засвоєння домінуючих гетеронормативних цінностей та моделей поведінки – це призвело б до придушення власної ідентичності. Натомість, вони змушені формувати альтернативні способи соціальної інтеграції, балансуючи між збереженням автентичності та пристосуванням до суспільних вимог.

Відтак, ключові проблеми соціалізації негетеросексуальних осіб пов'язані не тільки з труднощами засвоєння домінуючих норм, а й з необхідністю вибудовувати власні моделі соціальної поведінки в умовах системної стигматизації, гетеросексизму та дискримінації. Це проявляється у постійній необхідності вирішувати складні екзистенційні дилеми: здійснювати камінг-аут чи приховувати свою ідентичність,

протистояти дискримінації чи підкорятися їй, шукати способи самореалізації в умовах інституційних обмежень. При цьому різні агенти соціалізації (сім'я, школа, однолітки, медіа) часто не надають підтримки, а навпаки, можуть бути джерелом додаткового тиску.

Таким чином, в контексті спільноти LGBTQIA+ соціалізація постає не просто як адаптація до існуючих норм, а як складний процес пошуку та створення власних моделей соціальної взаємодії в умовах гетеронормативного тиску. Це вимагає від негетеросексуальної особи значних психологічних та соціальних ресурсів, а також розвитку специфічних компетентностей управління стигмою, аналіз яких є необхідним для розуміння особливостей соціалізації LGBTQIA+ в українському суспільстві.

РОЗДІЛ 3.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ НЕГЕТЕРОСЕКСУАЛЬНИХ ОСІБ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ПРОБЛЕМИ, ОСОБЛИВОСТІ, ВПЛИВ АГЕНТІВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

3.1 Фрагменти програми емпіричного дослідження проблем соціалізації негетеросексуальних осіб в українському суспільстві

Дослідження соціалізації негетеросексуальних осіб в Україні набуває особливої актуальності та нагальності, зважаючи на їхній статус маргіналізованої та стигматизованої групи. Негетеросексуальні особи зазнають систематичної дискримінації та виключення з багатьох сфер суспільного життя, що робить вивчення процесів їхньої соціалізації критично важливим для розуміння механізмів конструювання соціальної нерівності та шляхів її подолання.

Стигматизація негетеросексуальних осіб в Україні має глибоке коріння в культурних, релігійних та історичних контекстах, що створює унікальне поле для соціологічного аналізу. Дослідження того, як негетеросексуальні особи діють в цих складних соціальних умовах, формують свою ідентичність та будують соціальні зв'язки в умовах постійного тиску та відчуження, може надати ключові інсайти щодо резильєнтності маргіналізованих груп та стратегій їхнього виживання.

Особливої гостроти цьому питанню надає контекст війни в Україні, який створює додаткові виклики для вже вразливої групи. Вивчення того, як негетеросексуальні особи адаптуються до екстремальних умов, може розкрити нові аспекти соціальної взаємодії та формування солідарності в кризових ситуаціях.

Важливо підкреслити, що дослідження соціалізації стигматизованої групи має потенціал не лише збагатити теоретичне розуміння соціальних процесів, але й надати емпіричну основу для розробки ефективних політик соціальної інклюзії. Розуміння специфічних бар'єрів, з якими стикаються негетеросексуальні особи в процесі освіти,

працевлаштування, доступу до медичних послуг та інших ключових сфер життя, є критичним для формування справедливого та інклюзивного суспільства.

Крім того, вивчення досвіду маргіналізованої групи може висвітлити приховані механізми соціального виключення, які діють в українському суспільстві. Це дослідження може стати лакмусовим папірцем для оцінки рівня толерантності, відкритості та демократичності українського соціуму.

Вивчення стратегій опору та емансипації, які розвиває спільнота LGBTQIA+ в Україні, може надати цінні уроки для інших маргіналізованих груп та збагатити загальне розуміння соціальних рухів та активізму в пострадянському контексті.

Таким чином, дослідження соціалізації негетеросексуальних осіб як стигматизованої групи в Україні становить не просто академічний інтерес, а нагальну суспільну потребу. Воно має потенціал стати каталізатором важливих соціальних змін, сприяючи формуванню більш справедливого, інклюзивного та демократичного суспільства. Це дослідження може надати критично важливі знання для подолання бар'єрів соціальної інтеграції, зниження рівня дискримінації та покращення якості життя не лише для негетеросексуальних осіб, але й для всіх маргіналізованих груп в українському суспільстві.

Об'єкт дослідження – соціалізація негетеросексуальних осіб в умовах гетеронормативного українського суспільства.

Предмет дослідження – проблеми, виклики та особливості соціалізації негетеросексуальних осіб в умовах гетеронормативного українського суспільства.

Мета дослідження – виявити проблеми, виклики та особливості соціалізації негетеросексуальних осіб в українському суспільстві.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі дослідницькі завдання:

1. Розглянути особливості самоусвідомлення та самоприйняття негетеросексуальної особи.
2. Вивчити роль сім'ї у процесі формування ідентичності негетеросексуальних осіб.

3. Висвітлити досвід негетеросексуальних осіб, пов'язаний з дискримінацією, психологічним тиском та насильством з боку соціального оточення.
4. Визначити специфіку взаємодії негетеросексуальних осіб з різними соціальними інституціями.
5. Виявити, як впливає на соціалізацію негетеросексуальних осіб участь у житті спільноти LGBTQIA+.
6. Розкрити стратегії управління стигмою, до яких вдаються негетеросексуальні особи.
7. Висвітлити вплив повномасштабної війни Росії проти України на стратегії управління стигмою негетеросексуальних осіб.

Дане дослідження буде реалізоване в межах якісного дослідницького підходу із застосуванням методу глибинних напівструктурованих інтерв'ю. Цей підхід дозволить отримати детальну, різноманітну інформацію про суб'єктивний досвід, переживання та стратегії поведінки негетеросексуальних осіб. Глибинні інтерв'ю дають можливість не лише зібрати фактологічні дані, але й зрозуміти внутрішню мотивацію, ставлення та сприйняття учасниками інтерв'ю різних аспектів їхньої соціальної взаємодії.

Порівняно з кількісними методами, якісне дослідження краще відповідає меті вивчення особливостей соціалізації негетеросексуальних осіб, оскільки дозволяє:

- детально відобразити суб'єктивний досвід інтерв'ююваних, їхні переживання, почуття та стратегії подолання труднощів;
- виявити нові, непередбачувані аспекти проблеми, що можуть бути пропущені при використанні стандартизованих кількісних інструментів;
- забезпечити гнучкість та можливість поглиблення в ході інтерв'ю в ті теми, які виявляються особливо значущими для учасників.

Таким чином, якісний підхід із застосуванням методу глибинних інтерв'ю є оптимальним для вирішення поставлених у дослідженні завдань.

Включення методики незавершених речень дозволяє максимізувати якість та глибину отримуваних емпіричних даних. Ця проєктивна техніка має тривалу історію

успішного застосування в психологічних та соціологічних дослідженнях для виявлення імпліцитних установок, мотивів, ціннісних орієнтацій інтерв'ююваних.

Підібрані незавершені речення охоплюють широкий спектр тем, дотичних до процесу соціалізації негетеросексуальних осіб в Україні, що надає учасникам інтерв'ю можливість проілюструвати взаємозв'язки і взаємовпливи різноманітних аспектів їхнього життєвого досвіду, досягнути проблему у всій її багатогранності та комплексності.

Важливо відзначити, що попередні соціологічні дослідження продемонстрували високу ефективність методики незавершених речень для фіксації динамічних змін у структурі повсякденної суспільної свідомості. Дана техніка довела здатність виявляти поширені стереотипи та механізми пояснення людьми власних і чужих вчинків. Методика також успішно застосовувалася для відображення семантичного простору масового сприйняття різних соціальних образів та понять.

Використання методики незавершених речень у поєднанні з класичними інструментами збору якісних даних, такими як напівструктуроване інтерв'ю, дозволяє виявляти феномени, яких можуть не враховувати стандартизовані процедури. Крім того, комбінування цих методик надає можливість гнучко маніпулювати різними рівнями та підґрунтями аналізу емпіричних даних.

Для реалізації поставлених завдань буде сформована цільова вибірка з негетеросексуальних осіб України.

Учасники обиратимуться за визначеними критеріями.

Вік: 18-35 років. Цей віковий діапазон охоплює період активного становлення особи та її самовизначення.

Стать та гендерна ідентичність: будь-які варіації.

Сексуальна орієнтація: будь-яка негетеросексуальна.

Місце проживання: учасники інтерв'ю мають проживати на території України.

Для формування вибірки буде використано метод «снігової кулі». Спочатку інформація про дослідження буде поширена через LGBTQIA+ організації та спільноти в соціальних мережах. Далі особи, що погодяться взяти участь, самі

залучатимуть до дослідження своїх знайомих, які відповідають необхідним критеріям. Це дозволить максимально повно охопити цільову групу, подолавши складнощі доступу до неї.

Планований обсяг вибірки – 25 осіб.

Формування цільової вибірки для дослідження ситуації спільноти LGBTQIA+ в Україні є комплексним завданням, що потребує врахування специфіки цієї соціальної групи та особливостей українського суспільства. Обґрунтований вибір оптимальної кількості інтерв'ююваних (25 осіб) ґрунтується на таких ключових аспектах:

По-перше, складнощі доступу до негетеросексуальних осіб зумовлюють необхідність застосування методу «снігової кулі» для залучення учасників через їхні соціальні мережі. Це дозволить максимально розширити охоплення спільноти LGBTQIA+, подолавши бар'єри довіри та відкритості, характерні для цієї вразливої групи в Україні.

По-друге, гетеронормативність українського суспільства та його консервативність щодо LGBTQIA+ тематики накладає певні обмеження на рівень відвертості інтерв'ююваних.

По-третє, специфіка якісного дослідження з використанням методу глибинних інтерв'ю вимагає оптимального балансу: менша кількість інтерв'ююваних обмежить теоретичну насиченість даних та обмежить можливості типологізації, а більша – ускладнить аналіз та інтерпретацію отриманого матеріалу. Обраний обсяг вибірки дозволить комплексно вивчити досвід та перспективи негетеросексуальних осіб в Україні.

Збір емпіричних даних здійснюватиметься шляхом проведення глибинних напівструктурованих інтерв'ю з особами, відібраними згідно визначених критеріїв.

Інтерв'ю плануються проводити в зручному для учасника місці, де можна забезпечити конфіденційність та невимушену атмосферу (це може бути як онлайн так і офлайн). Орієнтовна тривалість інтерв'ю – 1-1,5 години.

За згодою учасників аудіо-ряд інтерв'ю буде записаний для подальшої транскрипції та аналізу. Також в ході бесіди будуть робитися письмові нотатки.

Після проведення кожного інтерв'ю буде здійснена його дослівна транскрипція – переведення аудіо в текстовий формат. Це забезпечить можливість детального аналізу змісту інтерв'ю.

Для аналізу інформації, отриманої в ході інтерв'ю, буде застосовано метод частинного контент-аналізу. Враховуючи сенситивність досліджуваної теми та потребу в глибинному вивченні індивідуальних історій соціалізації негетеросексуальних осіб, було прийнято рішення відмовитися від повного кодування та квантифікації. Це рішення обґрунтоване тим, що формалізована система кодування могла б призвести до втрати важливих емоційних, контекстуальних та особистісних аспектів досвіду інтерв'ююваних. Крім того, статистична обробка закодованих матеріалів вимагала б значно більшої вибірки, що в контексті дослідження вразливої групи могло б негативно вплинути на глибину та якість отримуваної інформації.

На першому етапі відбувається детальне ознайомлення з транскриптами та виділення ключових тематичних категорій: особливості самоусвідомлення, стосунки з родиною, досвід дискримінації, взаємодія з соціальними інституціями та спільнотою LGBTQIA+. Далі в межах кожної категорії здійснюється пошук та аналіз відповідних висловлювань інтерв'ююваних, що дозволяє виявити як типові патерни, так і унікальні особливості досвіду соціалізації негетеросексуальних осіб.

Такий підхід дає можливість зберегти автентичність індивідуальних наративів та забезпечити глибше розуміння досліджуваного феномену через безпосередній аналіз змістовного наповнення інтерв'ю, уникаючи редукції складного соціального досвіду до формалізованих категорій.

3.2. Досвід соціалізації LGBTQIA+ в Україні

3.2.1. Роль аскриптивних та дескриптивних статусів у процесі соціалізації негетеросексуальної особи

Дослідження взаємозв'язку між статтю, сексуальною орієнтацією, гендерною ідентичністю та процесом соціалізації особи виявило складну систему взаємовпливів, що суттєво відзначаються на формуванні ідентичності та інтеграції негетеросексуальних осіб в українське суспільство. Аналіз отриманої інформації дозволяє виокремити кілька ключових аспектів цього взаємозв'язку та їхній вплив на життєвий досвід інтерв'ююваних.

Процес усвідомлення власної сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності для багатьох інтерв'ююваних виявився тривалим і емоційно складним. Це значною мірою пов'язано з домінуючими в українському суспільстві гетеронормативними та цисгендерними настановами, які створюють когнітивний дисонанс та ускладнюють самоприйняття:

«Мені було років 13, коли я вперше відчула потяг до дівчини. Спочатку я була в шоці, думала, що зі мною щось не так. У нас в сім'ї ніколи не говорили про такі речі, а в школі всі жартували про ненормальність геїв. Я намагалася придушити ці почуття, навіть зустрічалася з хлопцями. Але в університеті я нарешті зустріла свою дівчину, яка працює в квір-організації, і тоді вже я зрозуміла, що це нормально – бути такою, якою я є» (Вікторія, бісексуалка, 33 роки).

Цей приклад ілюструє, як відсутність позитивних рольових моделей та інформації про різноманіття сексуальних орієнтацій може призводити до внутрішньої гомофобії та затримки у формуванні позитивної самоідентифікації. Важливо відзначити роль освітнього середовища у цьому процесі: університет часто стає першим місцем, де негетеросексуальні особи знаходять спільноту та підтримку.

Для трансгендерних осіб процес усвідомлення своєї ідентичності часто ускладнюється додатковими факторами:

«Я завжди відчував себе хлопцем, але не знав, як це пояснити. У дитинстві мене називали «томбоєм», і я думав, що просто така дівчинка. Лише в 16 років я дізнався про існування трансгендерності. Це було як прозріння – раптом все стало на свої місця. Але прийняти це було дуже складно. Я боявся, що ніхто не зрозуміє, що я втрачу сім'ю, друзів. Знадобилося ще кілька років, щоб наважитися на камінг-аут та перехід» (Кирило, трансгендерний чоловік, 28 років).

Це свідчення підкреслює важливість доступу до інформації про гендерну ідентичність та наявність відповідної термінології для самовизначення. Можна припустити, що збільшення видимості трансгендерних осіб у медіа та публічному просторі може сприяти більш ранньому та менш травматичному усвідомленню власної ідентичності для транс-людей.

Аналіз матеріалу виявив суттєві відмінності у досвіді соціалізації залежно від статі та гендерної експресії інтерв'ююваних. Геї-чоловіки, особливо ті, чия поведінка не відповідає традиційним уявленням про маскулінність, часто стикаються з більш жорсткою стигматизацією:

«Коли я був підлітком, мене постійно цькували в школі. Називали «педиком», «дівчинкою». Я навіть не розумів тоді своєї орієнтації, просто був м'якшим, цікавився мистецтвом. Але цього було достатньо, щоб стати мішенню. Батько теж постійно казав, що я маю «стати чоловіком». Це було дуже важко. Навіть зараз я іноді відчуваю необхідність грати більш «мужню» роль, особливо в професійному середовищі» (Микола, гей, 26 років).

Це спостереження вказує на глибоко вкорінені в українському суспільстві стереотипи маскулінності та гетеронормативності. Чоловіки, які не відповідають цим стереотипам, стикаються з постійним тиском та необхідністю «доводити» свою мужність, що може призводити до хронічного стресу та проблем з психічним здоров'ям.

Водночас, лесбійки стикаються з іншими формами дискримінації, часто пов'язаними з сексизмом та об'єктивізацією жіночої сексуальності:

«Коли я розповіла батькам про свою дівчину, вони спочатку не сприйняли це серйозно. Мама сказала, що це просто фаза, що я ще зустріну хорошого чоловіка. Коли мій знайомий зізнався, що він гей, реакція була набагато гострішою. Його батько кричав, що це ганьба для сім'ї. Мені здається, що до жіночої гомосексуальності ставляться менш серйозно, але це не означає, що нам легше. Просто проблеми в нас інші. Нас не сприймають всерйоз, вважають, що ми просто не знайшли того самого» (Аліна, лесбійка, 24 роки).

Ця ситуація ілюструє подвійні стандарти у сприйнятті чоловічої та жіночої гомосексуальності. Хоча на перший погляд може здаватися, що лесбійки стикаються з меншою агресією, несерйозне ставлення до їхньої ідентичності може бути не менш шкідливим, призводячи до почуття невидимості та знецінення їхнього досвіду.

Важливо відзначити, що частина інтерв'ююваних не здійснила камінг-аут, що суттєво впливає на їхній досвід соціалізації та самоідентифікацію.

«Я живу подвійним життям. На роботі і в родині я – гетеросексуальний чоловік, але насправді я гей. Це виснажливо – постійно контролювати кожне слово. Іноді я відчуваю, що втрачаю себе у цій брехні» (Андрій, гей, 22 роки).

Цей наратив ілюструє феномен прихованої ідентичності, який може призводити до значного емоційного навантаження та ускладнювати формування автентичних соціальних зв'язків.

Дослідження також виявило, що процес соціалізації негетеросексуальних осіб значно ускладнюється, коли накладаються множинні маргіналізовані ідентичності:

«Я не просто лесбійка, я ще й ромка. І це створює подвійну дискримінацію. В ромській спільноті гомосексуальність – це табу, про це навіть говорити не можна. А в ЛГБТ-спільноті я часто стикаюся з расизмом. Люди часто відвертаються, коли дізнаються, що я ромка, питають дурні питання або взагалі починають ігнорувати та припиняють спілкування. Іноді я відчуваю, що ніде не своя» (Римма, лесбійка, 19 років).

Це свідчення підкреслює важливість інтерсекційного підходу до розуміння досвіду негетеросексуальних осіб. Узгодження расового, етнічного статусів та сексуальної ідентичності у процесі соціалізації негетеросексуальної особи може створювати унікальні виклики, які не враховуються в загальному дискурсі про права LGBTQIA+. Це вказує на необхідність більш нюансованого підходу до розробки програм підтримки та адвокації.

Аналіз відповідей інтерв'ююваних виявив суттєві відмінності у досвіді соціалізації залежно від соціально-економічного статусу інтерв'ююваних та їхнього місця проживання:

«Я з невеликого міста на Донбасі. Там навіть натякнути про свою орієнтацію неможливо – відразу починаються проблеми. На роботі можуть звільнити, на вулиці побити. Я завжди мріяв переїхати до Києва, але немає фінансової можливості. Здається, що моє життя заморожене – не можу ні стосунки будувати, ні бути собою» (Віталій, бісексуал, 19 років).

Цей приклад ілюструє, як географічна та економічна маргіналізація може посилювати ізоляцію негетеросексуальних осіб. Відсутність доступу до спільноти LGBTQIA+ та ресурсів підтримки в малих містах створює додаткові бар'єри для самореалізації та соціальної інтеграції.

Натомість, інтерв'юювані з великих міст та вищим соціально-економічним статусом повідомляли про легший досвід камінг-ауту та інтеграції:

«У мене свій бізнес у сфері ІТ, живу в центрі Києва. Коли я здійснив камінг-аут, то майже не відчув негативних наслідків. Мої клієнти з Європи та США навіть підтримали мене. Звісно, є якісь складнощі, я все рівно не можу вільно гуляти за ручку з партнером на вулиці, але в цілому я почувуюся в безпеці і можу жити у своєму колі відкрито» (Назар, гей, 35 років).

Це спостереження підкреслює роль економічної незалежності та урбанізації у створенні більш толерантного середовища для негетеросексуальних осіб. Можна припустити, що розвиток регіонів та підвищення мобільності населення може сприяти покращенню становища спільноти LGBTQIA+ в цілому.

Особливу увагу в дослідженні було приділено впливу війни на процес соціалізації негетеросексуальних осіб. Парадоксально, але деякі інтерв'юювані відзначали, що війна створила умови для більшої відкритості та інтеграції:

«Коли почалася повномасштабна війна, я вступив до лав ЗСУ. І знаєте, там моя орієнтація нікого не цікавила. Важливо було те, як я виконую свої обов'язки, як прикриваю побратимів. Я вперше відчув, що мене цінують за мої дії, а не судять за те, кого я люблю. Це дало мені впевненість бути собою навіть після повернення до цивільного життя» (Даніїл, бісексуал, 28 років).

Це свідчення вказує на потенціал кризових ситуацій у подоланні соціальних бар'єрів та стереотипів. Спільна загроза та необхідність об'єднання суспільства можуть створювати умови для переоцінки цінностей та більшої толерантності.

Водночас, війна створює нові виклики для LGBTQIA+, особливо в контексті вимушеного переміщення:

«Я трансгендерна жінка, і коли почалися обстріли Харкова, мені довелося терміново евакуюватися. Це був жах. Я боялася, що мене не випустять через невідповідність документів, або що на блокпостах будуть лапати. У центрі для переселенців я взагалі боялася в душ ходити. Це було жахливо – ніби я знову втратила себе» (Жанна, трансгендерна жінка, 24 роки).

Ця ситуація ілюструє, як кризові умови можуть посилювати вразливість LGBTQIA+, особливо тих, чия гендерна ідентичність не відповідає документам. Це підкреслює необхідність враховувати специфічні потреби негетеросексуальних осіб при розробці програм гуманітарної допомоги та підтримки внутрішньо переміщених осіб.

Підсумовуючи, дослідження виявило складну систему взаємозв'язків між статтю, сексуальною орієнтацією, гендером у процесі соціалізації негетеросексуальних осіб в українському суспільстві. Встановлено, що на формування ідентичності та соціальну інтеграцію цієї групи суттєво впливають суспільні стереотипи, економічні фактори, місце проживання та наявність множинних маргіналізованих ідентичностей.

3.2.2. Роль родини та близького оточення у процесі соціалізації негетеросексуальної особи

Дослідження ролі родини та близького оточення у процесі соціалізації негетеросексуальних осіб в Україні виявило складну динаміку взаємодій, яка набуває додаткових вимірів в умовах війни. Аналіз глибинних інтерв'ю дозволив виділити кілька ключових аспектів цього процесу.

Перш за все, варто відзначити неоднорідність сімейних реакцій на камінг-аут. Інтерв'юйовані описували широкий спектр ситуацій – від повного прийняття до категоричного відторгнення:

«Коли я зізналась батькам, що я лесбійка, реакція була... неоднозначною. Мама спочатку плакала, казала, що це гріх. Тато мовчав кілька днів. Але потім вони почали читати, дізнаватися більше. Зараз, через рік, вони вже познайомилися з моєю дівчиною. Не скажу, що вони в захваті, але намагаються зрозуміти і прийняти»
(Ніколь, лесбійка, 23 роки).

Цей наратив ілюструє процес поступової адаптації сім'ї до негетеросексуальної ідентичності дитини. Важливо відзначити роль інформації та часу у формуванні більш толерантного ставлення.

Дослідження виявило, що реакція родини часто залежить від соціокультурного контексту та попереднього досвіду:

«У нашій родині завжди було багато творчих людей – музикантів, художників. Коли я сказав, що я гей, батьки не були шоковані. Тато навіть пожартував, що це пояснює мою любов до Фредді Мерк'юрі. Звісно, їм знадобився час, щоб звикнути, але загалом вони сприйняли це спокійно»
(Сергій, гей, 22 роки).

Цей приклад демонструє, як відкритість до різноманітності в інших сферах життя може сприяти більш позитивному сприйняттю негетеросексуальної ідентичності.

Аналіз матеріалу дозволив сформулювати гіпотезу про «буферну зону прийняття» – проміжний етап між повним відторгненням та повним прийняттям, коли родина намагається знайти компроміс між своїми усталеними поглядами та реальністю негетеросексуальної ідентичності члена сім'ї. Ця «буферна зона» може характеризуватися амбівалентними почуттями, періодичними конфліктами та поступовим накопиченням позитивного досвіду взаємодії.

Особливої уваги заслуговує досвід інтерв'ююваних, які не здійснили камінг-аут перед родиною:

«Я знаю, що мої батьки ніколи не приймуть мене як лесбійку. Вони дуже релігійні і консервативні. Тому я вирішила, що краще промовчати. Це боляче, але я не готова втратити сім'ю» (Ангеліна, лесбійка, 26 років).

Бачимо, що негетеросексуальні особи, передбачаючи негативну реакцію, свідомо обирають не розкривати свою ідентичність. Це може забезпечити короткострокову стабільність сімейних відносин, але також призводити до відчуження від родини в довгостроковій перспективі.

Важливим аспектом дослідження стало вивчення впливу війни на процеси сімейної взаємодії та соціалізації негетеросексуальних осіб. Інтерв'юювані відзначали, що екстремальні обставини можуть як прискорювати процеси прийняття, так і створювати додаткові бар'єри:

«Коли почалось повномасштабне вторгнення, я евакуювався до батьків. Вони знали про мою орієнтацію, але ми не говорили про це. В перші дні війни було не до того. Але потім, коли трохи оговтались від шоку, мама раптом сказала: «Як добре, що ти тут, з нами. Неважливо, який ти, головне – що живий.» Це було... несподівано і дуже зворушливо» (Дмитро, гей, 30 років).

Цей випадок ілюструє, як екзистенційна загроза може переформатувати сімейні пріоритети, відсуваючи на другий план питання сексуальної орієнтації.

Водночас, дослідження виявило і протилежні тенденції:

«До війни я жив відкрито зі своїм партнером у Києві. Коли довелось евакуюватися до батьків у маленьке місто, вони попросили нас «не світитися».

Казали, що зараз не час «провокувати» консервативних сусідів. Це було боляче – ніби знову повернувся до шафи» (Роман, бісексуал, 25 років).

Цей приклад демонструє феномен «вимушеної ресоціалізації», коли зовнішні обставини змушують негетеросексуальних осіб повертатися до більш закритих моделей поведінки.

Аналіз відповідей на незавершені речення надав додаткові інсайти щодо впливу війни на процеси соціалізації:

«Якби не було війни, то спільнота LGBTQIA+... мабуть, продовжувала б поступово виборювати свої права. А зараз все складніше – є важливіші проблеми, і багато хто в суспільстві вважає, що не на часі говорити про права меншин» (Вікторія, бісексуалка, 33 роки).

Ця відповідь відображає занепокоєння щодо можливого відсування LGBTQIA+ питань на другий план в умовах війни.

На основі зібраної інформації можна сформулювати гіпотезу про «подвійну вразливість» негетеросексуальних осіб у воєнний час. З одного боку, вони стикаються зі стигматизацією через свою сексуальну орієнтацію, а з іншого – поділяють загальні для всіх українців воєнні травми та виклики. Це створює унікальний комплекс психосоціальних проблем, який потребує спеціалізованих підходів до підтримки.

На основі проведеного аналізу можна зробити кілька ключових висновків:

1. Роль родини у процесі соціалізації негетеросексуальних осіб в Україні варіюється і залежить від багатьох факторів, включаючи соціокультурний контекст та особистий досвід членів сім'ї.
2. Війна може виступати як каталізатор сімейних трансформацій, прискорюючи процеси прийняття або, навпаки, створюючи нові бар'єри для відкритості.
3. Феномен «вимушеної ресоціалізації» в умовах війни створює додаткові психологічні виклики для негетеросексуальних осіб, потенційно призводячи до «подвійної вразливості».

Ці висновки підкреслюють необхідність розробки комплексних програм підтримки для негетеросексуальних осіб та їхніх родин, які б враховували специфічні виклики воєнного часу. Такі програми могли б включати психологічні консультації, освітні ініціативи для родин та створення безпечних просторів для негетеросексуальних осіб у зонах, що приймають внутрішньо переміщених осіб.

Важливим аспектом соціалізації негетеросексуальних осіб, який заслуговує на окрему увагу, є роль друзів та близького оточення. Дослідження виявило, що ця сфера часто відіграє компенсаторну роль, особливо у випадках, коли підтримка з боку сім'ї є обмеженою або відсутньою.

Багато інтерв'ююваних відзначали ключову роль дружніх стосунків у процесі прийняття власної ідентичності:

«Мої друзі стали для мене справжньою родиною. Коли я не міг говорити про свою орієнтацію вдома, саме вони підтримували мене, слухали, давали поради. Без цього кола підтримки я б, мабуть, не зміг прийняти себе» (Володимир, гей, 28 років).

Цей наратив ілюструє концепцію «обраної сім'ї» – феномену, коли негетеросексуальні особи формують тісні, квазісімейні зв'язки з друзями та партнерами, які поділяють їхній досвід та цінності.

Дослідження також виявило, що процес формування оточення, яке підтримує, часто є складним і поступовим:

«Спочатку я боялася розповідати друзям про свою бісексуальність. Поступово відкривалася перед найближчими. Дехто відреагував негативно, з ними я перестала спілкуватися. Але більшість прийняли нормально. Зараз моє коло спілкування – це мікс ЛГБТ та гетеро людей, які поважають мене такою, як я є» (Світлана, бісексуалка, 35 років).

Цей приклад демонструє процес «соціальної селекції», коли негетеросексуальні особи поступово формують оточення, яке приймає їхню ідентичність, відсіюючи тих, хто виявляє нетолерантність.

Аналіз отриманого матеріалу дозволив сформулювати гіпотезу про «багаторівневу систему розкриття» – стратегію, коли негетеросексуальні особи створюють різні рівні відкритості для різних соціальних кіл, від повного розкриття до повної закритості.

Війна внесла значні корективи у функціонування дружніх мереж підтримки:

«До війни у мене було велике коло ЛГБТ-друзів у Харкові. Зараз ми всі роз'їхалися хто куди – хтось за кордон, хтось у інші міста України. Підтримуємо зв'язок онлайн, але фізично я часто почуваюся самотнім на новому місці» (Дмитро, гей, 30 років).

Це свідчення вказує на розірвання мереж підтримки – ситуацію, коли усталені зв'язки порушуються через вимушене переміщення, створюючи додаткові виклики для емоційного благополуччя негетеросексуальних осіб.

Водночас, дослідження виявило і позитивні тенденції:

«Волонтерство зблизило мене з багатьма людьми. Коли ти разом працюєш на перемогу, якось швидше знаходиш спільну мову. Я відкрита щодо своєї орієнтації, і більшість колег-волонтерів ставляться до цього нормально. Це дає надію на краще майбутнє для нашої спільноти після війни» (Ніколь, лесбійка, 23 роки).

Цей приклад ілюструє потенціал кризових ситуацій для формування нових, більш інклюзивних соціальних зв'язків.

Аналіз відповідей на незавершені речення надав додаткові інсайти:

«Підтримка оточення є особливо важливою для негетеросексуальних осіб у ситуаціях... коли важливо відчувати, що ти не сам у своїй боротьбі за право бути собою» (Олександра, лесбійка, 30 років).

Ця відповідь підкреслює критичну роль соціальної підтримки у розвитку резильєнтності негетеросексуальних осіб.

Отже, бачимо, що дружні зв'язки часто відіграють компенсаторну роль, особливо у випадках відсутності підтримки з боку сім'ї, формуючи «обрану сім'ю». Процес формування оточення, яке підтримує, є динамічним і включає «соціальну селекцію» – відбір людей, які приймають LGBTQIA+ ідентичність. Соціальна

підтримка з боку друзів та близького оточення є ключовим фактором у розвитку резильєнтності негетеросексуальних осіб, особливо в умовах соціальної напруги та дискримінації.

Ці висновки підкреслюють необхідність створення та підтримки інклюзивних соціальних просторів, де негетеросексуальні особи могли б формувати мережі, які підтримують. Особливо актуальним це є в контексті вимушеного переміщення, коли багато людей опиняються в нових соціальних середовищах.

3.2.3. Роль соціальних інститутів у процесі соціалізації негетеросексуальної особи

Дослідження ролі соціальних інститутів у процесі соціалізації негетеросексуальних осіб в Україні виявило складну та багатовимірну картину взаємодій, які формують досвід спільноти LGBTQIA+. Аналіз глибинних інтерв'ю дозволив виділити ключові інституційні сфери та механізми їхнього впливу на процес соціалізації.

Освітні інституції виявилися одним з найбільш значущих факторів у формуванні досвіду та ідентичності негетеросексуальних осіб. Дослідження виявило суттєву різницю між роллю середньої та вищої освіти.

а) Середня освіта.

Більшість інтерв'ююваних описували шкільний досвід як травматичний та ізолюючий:

«У школі мене постійно цькували. Називали «педиком», хоча я тоді ще й сам не розумів своєї орієнтації. Вчителі або не помічали, або робили вигляд, що не помічають» (Микола, гей, 26 років).

«Я боявся користуватися шкільним туалетом, бо там мене часто підстерігали дівчата, які знущалися з мого «хлопчачого» вигляду. Я тоді тільки почав свій перехід» (Кирило, трансгендерний чоловік, 28 років).

Ці наративи ілюструють концепцію «інституційної гомофобії», яка проявляється не лише в прямих актах дискримінації, але і в системному ігноруванні проблем LGBTQIA+ учнів.

Для асексуальних учасників інтерв'ю шкільний досвід часто характеризувався відчуттям невідповідності та нерозуміння:

«У старших класах всі обговорювали свої симпатії та стосунки. Я почувався дивним, бо мене це взагалі не цікавило. Думав, що зі мною щось не так» (Тимофій, асексуал, 35 років).

б) Вища освіта.

На противагу школі, університетське середовище часто описувалося як більш відкрите та інклюзивне:

«В університеті я вперше зустріла інших відкритих ЛГБТ-людей. Ми часто «тусили» разом. Це було як ковток свіжого повітря після задушливої атмосфери школи» (Ангеліна, лесбійка, 26 років).

«На парах ми вивчали теорії тендеру та сексуальності. Це допомогло мені зрозуміти і прийняти свою асексуальність як нормальну частину спектру сексуальності» (Олеся, асексуалка, 29 років).

Ці свідчення вказують на потенціал вищої освіти як простору для формування позитивної LGBTQIA+ ідентичності та створення спільнот підтримки.

На основі цього матеріалу можна сформулювати гіпотезу про «інституційний градієнт інклюзивності» в освітній сфері. Цей градієнт характеризується зростанням рівня прийняття та інклюзивності при переході від нижчих до вищих рівнів освіти. Однак, важливо відзначити, що цей градієнт не є універсальним і може значно варіюватися залежно від конкретного закладу, регіону та інших факторів.

Можемо зауважити, що інститут шлюбу відіграє значну роль у соціалізації негетеросексуальних осіб в Україні, створюючи як виклики, так і можливості для

самореалізації. Аналіз інтерв'ю дозволив виділити кілька ключових аспектів впливу цього інституту на спільноту LGBTQIA+.

Відсутність юридичного визнання одностатевих партнерств в Україні є ключовим фактором, що впливає на досвід негетеросексуальних осіб:

«Ми з партнеркою разом вже 10 років, але перед законом ми чужі люди. Не можемо оформити спільну власність, не маємо права відвідувати одна одну в лікарні як члени сім'ї. Це створює постійне відчуття незахищеності» (Євгенія, лесбійка, 27 років).

Інститут шлюбу часто виступає джерелом соціального тиску на негетеросексуальних осіб:

«Батьки постійно питають, коли я нарешті одружуся. Їм важко пояснити, що моє партнерство з чоловіком – це і є мій шлюб, просто без штампу в паспорті» (Назар, гей, 35 років).

Це свідчення вказує на існування «гетеронормативного шлюбного наративу» – соціального очікування, що всі повинні прагнути до традиційного гетеросексуального шлюбу.

У відповідь на правові обмеження, багато LGBTQIA+ пар розробляють альтернативні форми визнання своїх стосунків:

«Ми з партнером провели символічну церемонію для друзів та членів родини, які нас підтримують. Це не має юридичної сили, але для нас це було важливим кроком у визнанні нашого союзу» (Роман, бісексуал, 25 років).

Цей приклад демонструє формування альтернативних інститутів партнерства в спільноті LGBTQIA+, які виконують емоційну та соціальну функції шлюбу за відсутності його правового статусу.

Для асексуальних осіб інститут шлюбу часто створює додатковий тиск та нерозуміння:

«Мені важко пояснити рідним, що я не матиму дітей. Я хочу романтичних стосунків, але не хочу сексуальних, і тому біологічних дітей народжувати не планую. Мама не розуміє, як можна бути в шлюбі без дітей. Я пояснювала, що є можливість

усиновлення, але вона категорично проти «чужої» дитини» (Олеся, асексуалка, 29 років).

Це свідчення вказує на нормативні уявлення про шлюб, які передбачають обов'язковість сексуальних стосунків як невід'ємної складової подружнього життя.

Військовий конфлікт загострив проблеми, пов'язані з відсутністю правового визнання одностатевих партнерств:

«Після того, як я пішов на фронт, ми з хлопцем одразу відчували різницю. Мій партнер не має жодних прав як член сім'ї військовослужбовця. Якщо я отримаю тяжке поранення, то він не зможе отримати інформацію про мій стан, не зможе відвідувати мене» (Даніїл, бісексуал, 28 років).

Це свідчення демонструє, як відсутність правового визнання одностатевих партнерств стає особливо критичною в умовах війни.

Отже, відсутність правового визнання одностатевих партнерств в Україні створює системну дискримінацію негетеросексуальних осіб, обмежуючи їхні права та можливості. Існує значний розрив між соціальними очікуваннями щодо шлюбу та реальними потребами і досвідом негетеросексуальних осіб. Спільнота LGBTQIA+ розробляє альтернативні форми визнання партнерств, формуючи «альтернативні інститути» в умовах правових обмежень. До того ж, інститут шлюбу залишається джерелом соціального тиску, а військовий конфлікт загострив проблеми, пов'язані з відсутністю правового визнання одностатевих партнерств, створюючи додаткові ризики для LGBTQIA+ пар.

Професійна сфера виявилася ключовим полем для соціалізації негетеросексуальних осіб у дорослому віці. Дослідження виявило різноманітність стратегій, які негетеросексуальні особи використовують для взаємодії в робочому просторі.

а) Повна відкритість.

Деякі інтерв'юювані повідомляли про можливість бути повністю відкритими на роботі:

«У нашій компанії дуже прогресивна політика щодо різноманіття. Я відкритий гей, і це ніколи не було проблемою. Навпаки, мій досвід цінують, коли ми працюємо над проєктами, пов'язаними з інклюзивністю» (Сергій, гей, 22 роки).

б) Вибіркова відкритість.

Інші обрали стратегію вибіркової відкритості:

«Я відкрита щодо своєї орієнтації тільки перед колегами, з якими у мене дружні стосунки» (Світлана, бісексуалка, 35 років).

в) Повне приховування.

Деякі інтерв'юйовані вважали за краще повністю приховувати свою ідентичність:

«Я працюю вчителем у школі. Якби дізналися про мою орієнтацію, мене б точно звільнили. Тому я змушений прикидатися і навіть вигадувати неіснуючу дівчину для особливо допитливих колег» (Олександр, бісексуал, 32 роки).

«Коли колеги обговорюють особисте життя, я просто кажу, що зараз сфокусований на кар'єрі. Це не викликає додаткових питань» (Віталій, бісексуал, 19 років).

На основі цієї інформації можна відслідкувати наявний спектр стратегій, які негетеросексуальні особи використовують для вираження своєї ідентичності в робочому середовищі. Вибір конкретної позиції на цьому спектрі залежить від багатьох факторів, включаючи організаційну культуру, законодавчий захист, особисті преференції та сприйнятий рівень ризику.

Медична сфера також виявилася однією з проблематичних для негетеросексуальних осіб. Учасники повідомляли про широкий спектр негативного досвіду:

«Гінеколог відмовилася мене обслуговувати, коли дізналася, що я лесбійка. Сказала, що не знає, як працювати з «такими», і порадила знайти «спеціального» лікаря» (Ніколь, лесбійка, 23 роки).

«Коли я звернувся до ендокринолога щодо гормональної терапії, він почав читати мені лекцію про «природність» і відмовився надавати допомогу» (Кирило, трансгендерний чоловік, 28 років).

Ці випадки ілюструють глибоко вкорінену гетеронормативність та цисгендерність у медичній сфері, які призводять до дискримінації та неадекватної медичної допомоги для LGBTQIA+.

На основі цих відповідей можна відслідкувати медичну гетеронормативну упередженість, яка базується на припущенні про гетеросексуальність та цисгендерність пацієнтів. Ця упередженість може проявлятися на різних рівнях: від прямої відмови в обслуговуванні до більш тонких форм дискримінації, таких як нерелевантні медичні поради або ігнорування специфічних потреб LGBTQIA+ пацієнтів.

Взаємодія з релігійними інституціями виявилася складною та часто травматичною для деяких інтерв'ююваних:

«Я довго не могла прийняти свою бісексуальність через релігійне виховання. Лише коли знайшла друзів поза релігією та покинула громаду, змогла примирити свою віру та ідентичність» (Карина, бісексуалка, 21 рік).

У цьому випадку ми бачимо внутрішньоособистісний конфлікт між інтерналізованими релігійними нормами та сексуальною ідентичністю – протиріччя між засвоєними в релігійній громаді уявленнями про «правильну» сексуальність та власною сексуальною орієнтацією.

Також дослідження виявило, що негетеросексуальні особи можуть потерпати від насильства та дискримінації. Важливо відзначити, що не всі інтерв'юювані стикалися з прямими проявами агресії.

«Чесно кажучи, я ніколи не стикався з насильством через свою орієнтацію. Можливо, мені пощастило, або я просто обережний. Звісно, я не афішую свою орієнтацію перед незнайомцями, але в моєму близькому оточенні всі знають і проблем не виникало» (Демід, гей, 24 роки).

Цей наратив демонструє, що при певних обставинах та стратегіях поведінки, негетеросексуальні особи можуть уникати прямої конфронтації та насильства. Однак важливо зазначити, що відсутність насильства не обов'язково означає відсутність дискримінації чи необхідності приховувати свою ідентичність.

Водночас, багато учасників інтерв'ю повідомляли про випадки психологічного насильства:

«Коли мама дізналася про мою орієнтацію, то вона плакала і звинувачувала себе, питала «Що не так я зробила під час твого виховання?», а тато кричав, що я зганьбила родину. Вони погрожували відректися від мене, якщо я не «схаменуся». Це тривало місяцями. Я впала в глибоку депресію, навіть думала про самогубство» **(Олександра, лесбійка, 30 років).**

Цей приклад ілюструє глибокий емоційний вплив сімейного неприйняття та психологічного тиску на негетеросексуальних осіб. Такий досвід може призводити до серйозних психологічних травм та ускладнювати процес формування позитивної самоідентифікації.

На жаль, деякі учасники також повідомляли про випадки фізичного насильства:

«Після Прайду ми з друзями йшли додому. Раптом до нас підбігли якісь хлопці, почали кричати, а потім просто накинулися з кулаками. Мене сильно побили, зламали ніс. Поліція приїхала, але, по суті, нічого не зробила» **(Жанна, трансгендерна жінка, 24 роки).**

Цей випадок підкреслює реальність фізичної загрози для негетеросексуальних осіб в Україні, особливо в контексті публічних заходів. Він також вказує на проблему інституційної гомофобії в правоохоронних органах, що ускладнює отримання захисту та справедливості.

А отже, можемо підсумувати, що соціальні інститути в Україні демонструють різний рівень готовності до інтеграції негетеросексуальних осіб, що створює «інституційний ландшафт нерівності».

Освітні заклади, особливо на рівні середньої освіти, часто є джерелом травматичного досвіду для негетеросексуальних осіб, тоді як вища освіта може надавати більше можливостей для самовираження та формування спільноти.

Робоче середовище характеризується так званим професійним спектром стратегій, які негетеросексуальні особи застосовують для вираження своєї ідентичності. Медичні установи часто демонструють гетеронормативну упередженість, що призводить до неадекватної медичної допомоги для негетеросексуальних осіб, а релігійні інституції можуть бути джерелом внутрішньоособистісного конфлікту, спричиненого протиріччям між релігійною та сексуальною складовими ідентичності особи.

Що стосується асексуальних осіб, то вони стикаються зі специфічними викликами, пов'язаними з «асексуальною невидимістю» та нерозумінням їхньої орієнтації в різних інституційних контекстах.

Ці висновки підкреслюють необхідність комплексного підходу до інституційних реформ, спрямованих на підвищення інклюзивності та толерантності в українському суспільстві.

3.2.4. Місце LGBTQIA+ організацій та квір-контенту в житті негетеросексуальної особи

Дослідження виявило, що квір-контент та LGBTQIA+ організації відіграють значну роль у процесі соціалізації та формування ідентичності негетеросексуальних осіб в Україні, хоча їхній вплив часто проявляється по-різному та з різною інтенсивністю.

Інтерв'юювані відзначали роль квір-контенту у процесі усвідомлення та прийняття власної ідентичності:

«Якось натрапила на серіал «Рівердейл». Там є персонажка Шеріл, яка бісексуалка. І знаєте, це не було центром сюжету, просто частина її життя. Мене це зачепило. Типу, можна бути бі і це не вся твоя особистість, а просто... ти»
(Діана, бісексуалка, 19 років).

«Сидів на реддіті, і хтось запостив мем про асексуальність. Я спочатку не зрозумів, загулів, і понеслося... Виявилося, що є ціла асексуальна спільнота, купа інфи. Це було дивно і класно водночас» **(Тимофій, асексуал, 35 років).**

Ці наративи показують, як випадкові зустрічі з квір-контентом можуть запустити процес самоусвідомлення. Також онлайн-платформи часто стають місцем створення віртуальних квір-спільнот:

«У нас в місті нічого немає для ЛГБТ. Але я знайшла чат в телеграмі для квір-людей з маленьких міст. Ми там і мемами ділимося, і про проблеми говоримо. Іноді здається, що ці малознайомі люди розуміють мене краще, ніж родичі за стіною»
(Римма, лесбійка, 19 років).

Цей приклад показує, як віртуальні простори можуть компенсувати відсутність фізичної спільноти, особливо в регіонах з обмеженими ресурсами.

Інтерв'юювані, які мали досвід звернення до LGBTQIA+ організацій, часто підкреслювали їхню роль у наданні конкретної допомоги:

«Я дуже посварився з батьками, коли я сказав, що гей. Якийсь час прийшлося жити не вдома. Я тинявся по друзях, але це не могло тривати вічно. Хтось дав контакт ЛГБТ-організації. Вони допомогли знайти кімнату в квартирі з адекватними сусідами, навіть з роботою допомогли. Не знаю, що б я без них робив»
(Демід, гей, 24 роки).

Деякі учасники висловлювались про постійну напругу між бажанням бути частиною спільноти та страхом за власну безпеку :

«Я б хотів бути більш активним в спільноті, але боюся. На онлайн заходах я ще можу уявити свою присутність. А ходити на зустрічі... Ну, ви ж знаєте, як у нас ставляться до цього. Навіть у відповідь на Прайди влаштовують гетеро-християнські паради» **(Микола, гей, 26 років).**

Отже, бачимо, що квір-контент часто стає першим кроком до усвідомлення власної ідентичності, особливо для молодших учасників. LGBTQIA+ організації можуть надати критично важливу підтримку, але питання безпеки залишаються актуальними, що обмежує рівень залученості до LGBTQIA+ активностей.

3.3. Стратегії управління стигмою негетеросексуальних осіб

Дослідження виявило низку стратегій, які негетеросексуальні особи в Україні застосовують для управління стигмою. Аналіз глибинних інтерв'ю дозволяє запропонувати емпіричну типологію цих стратегій, що відображає багатогранність підходів до самовираження в умовах стигматизації.

1. Стратегія вибіркового камінг-ауту.

Ця стратегія характеризується диференційованим підходом до камінг-ауту в різних соціальних контекстах. Інтерв'юйовані описували створення «зон безпеки», де вони могли бути відкритими щодо своєї ідентичності, одночасно приховуючи її в інших сферах життя.

«На роботі я відкритий гей. Наша компанія має політику різноманітності, і це дуже допомагає. Але в родині – ні. Це як жити в двох різних світах, але це дозволяє мені бути собою хоча бдесь» (Назар, гей, 35 років).

Ця стратегія дозволяє негетеросексуальним особам створювати простори для самовираження, мінімізуючи ризики в потенційно ворожих середовищах. Однак вона може призводити до психологічного напруження через необхідність постійно «перемикатися» між різними ідентичностями. Така ситуація ілюструє складність процесу соціалізації негетеросексуальних осіб в Україні, де рівень прийняття може суттєво відрізнятись в різних соціальних інституціях.

2. Стратегія повного приховування.

Деякі інтерв'юювані обирають повне приховування своєї сексуальної ідентичності як спосіб захисту від дискримінації та стигматизації.

«Через те, що я вчитель, я маю приховувати свою орієнтацію. Це очевидно, що мене б точно звільнили після камінг-ауту» (Олександр, бісексуал, 32 роки).

Ця стратегія може забезпечити короткострокову безпеку, але часто призводить до значного психологічного стресу та почуття ізольованості. Вона також підкреслює глибоко вкорінену гетеронормативність в українському суспільстві, особливо в таких консервативних інституціях як освіта. Це свідчить про системний характер стигматизації негетеросексуальних осіб та необхідність інституційних змін для забезпечення інклюзивного середовища.

3. Стратегія вимушеної нормалізації.

Ця стратегія передбачає спроби «вписатися» в гетеронормативне суспільство, мінімізуючи видимість своєї негетеросексуальної ідентичності.

«Я не приховую, що бі, але й не афішую. Одягаюся не яскраво, не обговорюю особисте життя на роботі. Намагаюся, щоб люди бачили мене насамперед як професіонала» (Вікторія, бісексуалка, 33 роки).

Ця стратегія може зменшити ризик дискримінації, але також може призводити до внутрішнього конфлікту та відчуження від спільноти LGBTQIA+. Вона ілюструє складний баланс між особистою автентичністю та соціальним прийняттям, з яким стикаються негетеросексуальні особи в Україні.

4. Стратегія гетеронормативної адаптації серед бісексуальних осіб

Дослідження виявило цікавий феномен серед бісексуальних учасників: тенденцію обирати стосунки та практикувати контакти переважно з протилежною статтю, уникаючи одностатевих стосунків, попри наявність потягу до обох статей. Ця стратегія, яку можна назвати «гетеронормативною адаптацією», виявляється складним механізмом соціальної інтеграції та управління стигмою.

Багато бісексуальних учасників інтерв'ю відзначали, що вибір гетеросексуальних стосунків часто продиктований прагматичними міркуваннями:

«Я завжди була у стосунках з хлопцями, бо так простіше. Суспільство приймає, батьки щасливі. Але час від часу в мене бували... скажімо так, контакти з дівчатами. Я не могла встояти. Мій колишній навіть знав про це і не був проти. Казав, що це його заводить. Але зараз я розумію, що це було неправильно з мого боку – і щодо нього, і щодо дівчат, з якими я зустрічалася» (Діана, бісексуалка, 19 років).

Цей наратив розкриває складну динаміку, з якою стикаються деякі бісексуальні жінки. З одного боку, соціальний тиск та бажання відповідати нормам штовхають їх до гетеросексуальних стосунків. З іншого – пригнічений потяг до осіб своєї статі може призводити до проблемної поведінки. Важливо відзначити елемент сексуалізації жіночої бісексуальності з боку деяких чоловіків, що може посилювати об'єктивізацію та стереотипізацію.

«Довгий час я намагався придушити свій потяг до хлопців. Зустрічався тільки з дівчатами, бо так «правильно». Навіть коли нарешті прийняв свою бісексуальність, все одно не міг уявити серйозних стосунків з чоловіком. В Україні це здається нереальним – спільне житло, знайомство з батьками, плани на майбутнє. Тому я й далі зустрічаюся переважно з жінками, хоча іноді й шкодую про втрачені можливості» (Олександр, бісексуал, 32 роки).

Цей приклад ілюструє внутрішню боротьбу, яку часто переживають бісексуальні чоловіки в гетеронормативному суспільстві. Інтерналізована біфобія та страх суспільного осуду можуть призводити до самообмеження у виборі партнерів, навіть після прийняття власної ідентичності.

Аналіз цих наративів виявляє кілька ключових аспектів. Бачимо, що соціальний тиск і гетеронормативні очікування часто підштовхують бісексуальних осіб до вибору гетеросексуальних стосунків як «безпечнішого» варіанту. До того ж, пригнічення частини своєї сексуальності може призводити до проблемної поведінки, а сексуалізація жіночої бісексуальності в суспільстві створює додатковий тиск та може призводити до об'єктивізації бісексуальних жінок.

До того ж, для багатьох бісексуальних осіб, особливо чоловіків, перспектива довготривалих одностатевих стосунків в Україні здається малоімовірною через

суспільний тиск та дискримінацію. Навіть після прийняття своєї ідентичності, багато бісексуальних осіб продовжують обмежувати себе в виборі партнерів через страх дискримінації та бажання відповідати суспільним нормам.

5. Стратегія позитивного управління стигмою.

Дослідження виявило, що деякі негетеросексуальні особи здатні трансформувати негативний досвід стигматизації у позитивний ресурс для особистісного зростання та соціальних змін.

«Після камінг-ауту я втратив деяких друзів. Але знаєте, це змусило мене стати сильнішим. Я почав волонтерити в ЛГБТ-організації, знайшов нових друзів. Тепер я відчуваю, що живу більш гармонійним життям» (Кирило, трансгендерний чоловік, 28 років).

Цей приклад ілюструє концепцію «пост-травматичного зростання», коли досвід подолання стигми призводить до підвищеної резильєнтності. Це свідчить про потенціал спільноти LGBTQIA+ до адаптації та розвитку навіть у несприятливих умовах.

«Після довгих років нерозуміння з боку оточуючих, я нарешті відчула себе потрібною, коли потрапила в ЛГБТ-організацію. Булінг у школі та ставлення батьків до моєї орієнтації змінило моє бачення багатьох речей. Зараз я волонтерка, допомагаю ВІЛ-позитивним людям. Мій досвід дозволяє мені краще розуміти їхні проблеми, страхи, надії, я можу знайти потрібні слова підтримки, а також на своєму досвіді показати, що скоро все стане краще» (Ніколь, лесбійка, 23 роки).

Цей приклад демонструє розвиток «емпатичної компетентності» – здатності глибоко розуміти та співпереживати досвіду інших маргіналізованих груп на основі власного досвіду стигматизації.

Позитивне управління стигмою є складним психосоціальним процесом, який включає когнітивну переоцінку негативного досвіду, розвиток нових навичок та компетентностей, а також переосмислення власної ідентичності. Цей процес не є автоматичним чи універсальним. Він часто вимагає значних особистісних ресурсів, підтримки спільноти та доступу до відповідних можливостей для розвитку.

Важливу роль у позитивному управлінні стигмою відіграє можливість знаходити та створювати спільноти підтримки, як офлайн, так і онлайн. Це підкреслює важливість забезпечення безпечних просторів для негетеросексуальних осіб. Досвід стигматизації може стати джерелом унікальних компетентностей, таких як підвищена емпатія, здатність до інноваційного мислення та психологічна стійкість. Ці якості можуть бути цінними не лише для спільноти LGBTQIA+, але й для суспільства в цілому.

Позитивне управління стигмою часто призводить до активної громадської позиції та бажання допомагати іншим, що може бути важливим ресурсом для розвитку громадянського суспільства в Україні.

Отже, дослідження виявило складну та багатогранну картину стратегій, які негетеросексуальні особи в Україні використовують для управління стигмою. Ці стратегії варіюються від повного приховування до активного протистояння, і вибір конкретної стратегії часто залежить від індивідуальних обставин, рівня підтримки та доступних ресурсів.

Важливо відзначити, що багато інтерв'ююваних використовують комбінацію різних стратегій залежно від контексту, що свідчить про високу адаптивність спільноти LGBTQIA+ в умовах стигматизації. Ця адаптивність, однак, часто має свою ціну у вигляді психологічного стресу та обмеження можливостей для самореалізації.

Аналіз отриманої інформації також виявив значні відмінності у досвіді стигматизації та стратегіях її подолання залежно від місця проживання/перебування, соціально-економічного статусу індивіда та специфіки негетеросексуальної ідентичності. Це підкреслює необхідність інтерсекціонального підходу до розуміння та адресації проблем спільноти LGBTQIA+ в Україні.

Позитивне управління стигмою виявилось потужним механізмом особистісного зростання та соціальних змін. Трансформація негативного досвіду в джерело сили та активізму є важливим ресурсом для спільноти LGBTQIA+, який може бути використаний для подальшої адвокації та соціальних змін.

Бачимо, що існує необхідність комплексного підходу до подолання стигматизації, який би включав як індивідуальну підтримку негетеросексуальних осіб, так і системні зміни на рівні суспільства та інституцій. Особливу увагу слід приділити створенню безпечних просторів для самовираження, розвитку програм підтримки, особливо в умовах війни, та роботі над зміною суспільних установок щодо спільноти LGBTQIA+.

3.4. Вплив війни на стратегії управління стигмою негетеросексуальних осіб

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну в 2022 році суттєво вплинуло на життя всіх українців, зокрема на представників спільноти LGBTQIA+. Дослідження виявило, що війна створила нові виклики та можливості для негетеросексуальних осіб у контексті управління стигмою, призвівши до трансформації існуючих стратегій та формування нових.

Аналіз глибинних інтерв'ю дозволив виділити як позитивні, так і негативні аспекти впливу війни на стратегії керування стигмою.

Війна створила умови для підвищення видимості та соціальної інтеграції негетеросексуальних осіб через їхню активну участь у волонтерській діяльності та захисті країни. Це призвело до формування нової стратегії, яку можна назвати «патріотичною інтеграцією»:

«Коли почалося повномасштабне вторгнення, я відразу пішов у територіальну оборону. Спочатку я не говорив про свою орієнтацію, але згодом зрозумів, що це не має значення. Ми всі тут заради спільної мети. Якось під час чергування я згадав свого хлопця, і виявилося, що ніхто не має з цим проблем. Один побратим навіть сказав: «Ти захищаєш Україну – ось що важливо». Це змінило моє ставлення до себе і до суспільства. Я більше не відчуваю потреби приховувати, хто я є» (Володимир, гей, 28 років).

Цей наратив ілюструє, як спільна загроза та патріотизм можуть створювати умови для подолання соціальних бар'єрів та стереотипів. «Патріотична інтеграція» як стратегія дозволяє негетеросексуальним особам переосмислити своє місце в суспільстві, акцентуючи увагу на своєму внеску у спільну справу, а не на своїй відмінності.

Водночас, війна загострила вразливість негетеросексуальних осіб, особливо в контексті вимушеного переміщення. Це призвело до посилення стратегії «адаптивної невидимості»:

«До війни я жила відкрито як лесбійка в Харкові. Але коли довелося евакуюватися до маленького містечка на заході, я зрозуміла, що тут це неможливо. Люди тут дуже консервативні, релігійні, а ситуація і так напружена. Ми з дівчиною навіть не могли нормально поговорити по відео-зв'язку, коли я тимчасово жила в центрі переселенців, маскувалися подружками. Було боляче знову прикидатися кимось іншим, але я не бачила іншого виходу» (Євгенія, лесбійка, 27 років).

Цей приклад демонструє, як умови війни можуть призводити до вимушеної ресоціалізації та посилення стратегій приховування ідентичності. «Адаптивна невидимість» в цьому контексті стає не просто способом уникнення дискримінації, а стратегією виживання в умовах підвищеної вразливості.

Аналіз цих наративів дозволяє зробити кілька важливих висновків. Вплив війни на стратегії управління стигмою негетеросексуальних осіб є неоднозначним і залежить від конкретного контексту, зокрема від місця проживання/перебування та соціального середовища.

Війна створила умови для формування нових стратегій керування стигмою, які мають потенціал для довготривалих позитивних змін у сприйнятті негетеросексуальних осіб у суспільстві. Але, водночас, вона посилила вразливість негетеросексуальних осіб у певних контекстах, призвівши до інтенсифікації стратегій приховування.

Досвід негетеросексуальних осіб в умовах війни демонструє високу адаптивність цієї групи, здатність швидко розробляти та впроваджувати нові стратегії управління стигмою залежно від обставин.

Висновки до розділу 3

Дослідження процесу соціалізації негетеросексуальних осіб в українському суспільстві виявило комплексну картину, що характеризується значними викликами та розмаїттям адаптивних стратегій. Соціалізація негетеросексуальних осіб відбувається в контексті глибоко вкорінених гетеронормативних настанов, що зумовлює тривалий та емоційно напружений процес усвідомлення та прийняття власної ідентичності.

У ході аналізу зібраного матеріалу було виокремлено суттєві відмінності у досвіді соціалізації залежно від статі, гендерної експресії та сексуальної орієнтації. Геї-чоловіки, особливо з нетрадиційною гендерною експресією, частіше стикаються з жорсткою стигматизацією, тоді як лесбійки більше зазнають сексизму та об'єктивізації. Соціально-економічний статус та місце проживання/перебування також виявились значущими факторами, причому учасники з великих міст та з вищим соціально-економічним статусом повідомляли про менш травматичний досвід камінг-ауту та соціальної інтеграції.

Роль родини та близького оточення у процесі соціалізації негетеросексуальних осіб виявилася ключовою. Реакції на камінг-аут варіюються від повного прийняття до категоричного відторгнення, що суттєво впливає на психологічне благополуччя та соціальну інтеграцію індивідів. У випадках відсутності підтримки з боку сім'ї, друзі зв'язки часто виконують компенсаторну функцію, формуючи так звану «обрану сім'ю».

Дослідження виявило неоднорідність впливу соціальних інститутів на соціалізацію негетеросексуальних осіб. Середня освіта часто постає джерелом травматичного досвіду, тоді як вища освіта може надавати більше можливостей для самовираження та формування спільноти. Робоче середовище характеризується різноманітністю стратегій вираження ідентичності – від повної відкритості до повного приховування. Медичні установи демонструють тенденцію до гетеронормативної упередженості, що призводить до неадекватної медичної допомоги для негетеросексуальних осіб.

Квір-контент та LGBTQIA+ організації відіграють значну роль у процесі соціалізації та формування ідентичності, особливо для молодших учасників інтерв'ю, надаючи доступ до інформації, підтримки та спільноти.

Особливу увагу в дослідженні було приділено стратегіям управління стигмою негетеросексуальних осіб та виявлено, що вони варіюються залежно від індивідуальних обставин та соціального контексту. Стратегія вибіркового камінг-ауту передбачає диференційований підхід до камінг-ауту в різних соціальних контекстах, створюючи «зони безпеки» для самовираження. Стратегія повного приховування, хоча і забезпечує короткострокову безпеку, часто призводить до значного психологічного стресу. Стратегія вимушеної нормалізації передбачає спроби «вписатися» в гетеронормативне суспільство, мінімізуючи видимість LGBTQIA+ ідентичності.

Окремо виділено стратегію гетеронормативної адаптації серед бісексуальних осіб, які часто обирають гетеросексуальні стосунки як «безпечніший» варіант соціальної інтеграції. Стратегія позитивного управління стигмою передбачає трансформацію негативного досвіду стигматизації у ресурс для особистісного зростання та соціальних змін.

Військовий конфлікт в Україні суттєво вплинув на процеси соціалізації негетеросексуальних осіб та їхні стратегії управління стигмою. Виявлено формування нової стратегії «патріотичної інтеграції», де спільна загроза та патріотизм створюють умови для подолання соціальних бар'єрів. Водночас, війна посилила вразливість

негетеросексуальних осіб, особливо в контексті вимушеного переміщення, що призвело до інтенсифікації стратегії «адаптивної невидимості».

Результати дослідження вказують на необхідність комплексного підходу до подолання стигматизації, який би включав як індивідуальну підтримку негетеросексуальних осіб, так і системні зміни на рівні суспільства та інституцій. Особливу увагу слід приділити створенню безпечних просторів для самовираження, розвитку програм підтримки, особливо в умовах війни, та роботі над зміною суспільного сприйняття спільноти LGBTQIA+.

Загалом, дослідження підкреслює складність і багатогранність процесу соціалізації негетеросексуальних осіб в українському суспільстві та вказує на необхідність подальших досліджень для розробки ефективних стратегій підтримки спільноти LGBTQIA+ в Україні.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження процесу соціалізації негетеросексуальних осіб в українському суспільстві дозволило сформулювати комплексне розуміння цього складного феномену. Застосування теорії дискурсивної влади та знання Мішеля Фуко виявилось продуктивним для аналізу. Емпіричні дані підтвердили, що гетеронормативні «режими істини» глибоко вкорінені в українських соціальних інституціях – від сім'ї до освітніх закладів та медичних установ. Це створює складне поле для вираження негетеросексуальних осіб, які змушені постійно балансувати між автентичним самовираженням та конформізмом до суспільних очікувань. Наприклад, інтерв'юювані описували, як вони змушені приховувати свою ідентичність на роботі або в освітніх закладах, щоб уникнути дискримінації.

Концепція сексуальності як соціального конструкту знайшла яскраве підтвердження в наративах інтерв'ююваних. Варіації процесу усвідомлення та прийняття власної ідентичності учасниками інтерв'ю ілюструють, як домінуючі дискурси щодо сексуальності та гендеру формують суб'єктивний досвід індивідів. Багато інтерв'ююваних згадували про тривалий період внутрішньої боротьби та самозаперечення, зумовлений інтерналізованою гомофобією. Водночас, дослідження виявило різноманітні стратегії опору та альтернативні наративи, які розвивають негетеросексуальні особи. Це включає створення власних спільнот підтримки, активізм та переосмислення традиційних соціальних ролей.

Припущення щодо гетеронормативності українського суспільства знаходить відгук у ході аналізу емпіричного матеріалу. Інтерв'юювані описували численні випадки дискримінації, стигматизації та виключення, які є прямим наслідком гетеронормативних настанов та обумовлені панівними гетеросексистськими дискурсами. Це включало досвід булінгу в школі, дискримінацію на робочому місці, відторгнення з боку сім'ї та труднощі в доступі до медичних послуг через сексуальну

орієнтацію та/або гендерну ідентичність. Такі свідчення відповідають теоретичним концепціям стигми та дискримінації, розробленим І. Гофманом та Г. М. Герекком.

Теоретичні концепції соціалізації, зокрема ідеї Е. Дюркгейма про соціальний примус та Г. Тарда про соціальне наслідування, допомогли осмислити процеси інтерналізації гетеронормативних настанов інтерв'юйованими. Багато учасників дослідження згадували, як вони спочатку намагалися відповідати гетеронормативним очікуванням суспільства, навіть коли це суперечило їхній внутрішній ідентичності. Водночас, емпіричні дані підкреслили активну роль індивіда в процесі соціалізації, що більше відповідає суб'єкт-суб'єктному підходу до розуміння соціалізації, представленому в роботах Ч. Кулі та Дж. Міда. Інтерв'юйовані описували, як вони активно шукали інформацію, формували власні спільноти та використовували стратегії опору гетеронормативності.

Аналіз агентів соціалізації підтвердив ключову роль сім'ї, освітніх закладів, груп однолітків та медіа у формуванні досвіду негетеросексуальних осіб. Особливо значущим виявився вплив сім'ї, де реакції на камінг-аут варіювалися від повного прийняття до категоричного відторгнення. Однак дослідження також виявило зростаючу роль онлайн-спільнот та LGBTQIA+ організацій як важливих агентів соціалізації, особливо в контексті обмеженого доступу до підтримки в офлайн-середовищі. Багато учасників зазначали, що саме в Інтернеті вони вперше знайшли інформацію про різноманіття сексуальних орієнтацій та гендерних ідентичностей, а також підтримку від інших негетеросексуальних осіб.

Дослідження виявило стратегії управління стигмою, які негетеросексуальні особи використовують для вираження у гетеронормативному суспільстві. Ці стратегії включають вибіркове розкриття (коли індивіди відкриваються лише в певних контекстах або перед певними людьми), повне приховування (особливо в потенційно небезпечних ситуаціях), вимушену нормалізацію (спроби «вписатися» в гетеронормативне суспільство), гетеронормативну адаптацію бісексуальних осіб (навмисне обирання гетеросексуальних стосунків, не зважаючи на гомосексуальний

потяг) та позитивне управління стигмою (трансформація негативного досвіду в ресурс для особистісного зростання та активізму).

Особливу увагу привернув вплив російсько-української війни на процеси соціалізації негетеросексуальних осіб. Виявлено формування нової стратегії «патріотичної інтеграції», де спільна загроза та патріотизм створюють умови для подолання соціальних бар'єрів. Деякі інтерв'юйовані розповідали про позитивний досвід прийняття в армії або волонтерських організаціях. Водночас, війна посилила вразливість негетеросексуальних осіб, особливо в контексті вимушеного переміщення. Це створює унікальний комплекс психосоціальних проблем, який потребує спеціалізованих підходів до підтримки.

Дослідження також виявило феномен «подвійної вразливості» негетеросексуальних осіб у воєнний час та «вимушеної ресоціалізації», коли негетеросексуальні особи змушені повертатися до більш закритих моделей поведінки в нових соціальних контекстах. Це підкреслює необхідність інтерсекціонального підходу до розуміння та адресації проблем спільноти LGBTQIA+ в Україні.

Результати дослідження вказують на необхідність комплексного підходу до подолання стигматизації та дискримінації негетеросексуальних осіб в Україні. Цей підхід повинен включати як індивідуальну підтримку негетеросексуальних осіб, так і системні зміни на рівні інституцій. Особливу увагу слід приділити створенню безпечних просторів для самовираження, розвитку програм підтримки, особливо в умовах війни, та роботі над зміною суспільних настанов щодо спільноти LGBTQIA+.

Результати дослідження не лише збагачують теоретичне розуміння процесів соціалізації маргіналізованих груп, але й мають важливі практичні імплікації для розробки політик та програм, спрямованих на створення більш інклюзивного суспільства в Україні. Вони також демонструють резильєнтність та адаптивність негетеросексуальних осіб перед соціальними викликами, що може бути важливим ресурсом для розвитку більш толерантного та різноманітного суспільства в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Від розпачу до надії. Становище ЛГБТ в Україні у 2014 р. / Центр «Наш світ». Київ : Центр «Наш світ», 2015. 72 с.
2. Війна та цивільні партнерства. Становище ЛГБТК в Україні у 2023 році / Центр «Наш світ». Київ : Центр «Наш світ», 2024. 47 с.
3. Войтовська А. І. ЛГБТ-спільнота в Україні: реалії. SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи. 2018. № 7. С. 45-49. URL: <http://periodicals.karazin.ua/socioprostir/issue/view/715> (дата звернення: 08.11.2024).
4. Гендер і сексуальність : хрестоматія / пер. з англ. В. Гайденко; за ред. В. Гайденко. Суми : Університетська книга, 2011. 320 с.
5. Карасійчук Т., Касянчук М., Науменко С. Український ЛГБТ-рух. Київ : ВГО «Гей-Альянс Україна», 2015. 82 с.
6. Марценюк Т. Права людини для ЛГБТ спільноти і ЄвроМайдан 2013-2014. Журнал соціальної критики «Спільне». 2014.
7. Питання дискримінації різних соціальних груп у ЗСУ : результати соціологічного дослідження / Соціологічна група «Рейтинг». Київ, 2023. URL: https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2023/04/RG_032023_CATI_NAKO.pdf?fbclid=IwAR3bRDvw6U65DcKgU7OApSmbtHb8H7V-dlRt3cEiazW_sUaDNt1fSXvoWng (дата звернення: 08.11.2024).
8. Рубан О.В. Гендерно-рольове питання у сучасному українському суспільстві: світоглядний аспект. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2018. № 22. С. 134-137. URL: http://apfs.nuoua.od.ua/archive/23_2018/7.pdf (дата звернення: 08.11.2024).

9. Становище ЛГБТК в Україні у 2023 році. URL: <https://gay.org.ua/publications/Situation-of-LGBT-in-Ukraine-Summer-2023-UKR.pdf> (дата звернення: 08.11.2024).
10. Старі проблеми, нові перспективи. Становище ЛГБТ в Україні у 2019 році / Центр «Наш світ». Київ : Центр «Наш світ», 2020. 56 с.
11. Тард Г. Соціальна логіка / пер. з фр. Київ : Центр соціальної психології, 1996. С. 117-143.
12. Фуко М. Археологія знання / пер. з фр. В. Шовкун. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. 326 с.
13. Шестаковський О., Трофименко О., Касянчук М., Вознесенський М. Післяреволюційна Україна — толерантність чи ухил вправо. Київ, 2016. 137 с. URL: https://www.academia.edu/30619293/Шестаковський_О_Трофименко_О_Касянчук_М_Вознесенський_М_Післяреволюційна_Україна_толєрантність_чи_ухил_вправо_К_2016_137_с (дата звернення: 08.11.2024).
14. Шиколай М., Машкова Я. Онлайн-медіа про ЛГБТ: зашквари посадовців, міжнародка і мова ворожнечі. Київ, 2020. 156 с.
15. Agnew R. General strain theory and delinquency. The handbook of juvenile delinquency and juvenile justice. 2015. Vol. 2. P. 239-256.
16. Allen S. H., Mendez S. N. Hegemonic heteronormativity: Toward a new era of queer family theory. Journal of Family Theory & Review. 2018. Vol. 10. P. 70-86.
17. Arnett J. J. Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. American Psychologist. 2000. Vol. 55. P. 469-480.
18. Blashill A. J., Powlishta K. K. Gay stereotypes: The use of sexual orientation as a cue for gender-related attributes. Sex Roles. 2009. Vol. 61. P. 783-793.
19. Bowles S., Gintis H. Schooling in capitalist America: Educational reform and the contradictions of economic life. Chicago : Haymarket Books, 2011. 285 p.

20. Carter D. Stonewall: The Riots that Sparked the Gay Revolution. New York : St. Martin's Press, 2004. 352 p.
21. Castañeda N. N., Pfeffer C. A. Gender identities. Handbook of the sociology of gender / eds.: B. Risman, C. Froyum, W. Scarborough. Cham : Springer, 2018. P. 119-130.
22. Cooley C. H. Human Nature and the Social Order. New York : Charles Scribner's Sons, 1902. 413 p.
23. Corrigan P., Markowitz F., Watson A., Rowan D., Kubiak M. An attribution model of public discrimination towards persons with mental illness. Journal of Health and Social Behavior. 2003. Vol. 44. P. 162-179.
24. Definition of Discrimination. Open Education Sociology Dictionary. URL: <https://sociologydictionary.org/discrimination/> (дата звернення: 08.11.2024).
25. Diamond M. Sex and gender are different: sexual identity and gender identity are different. Clinical Child Psychology and Psychiatry. 2002. Vol. 7(3). P. 320-334.
26. Duggan L. The new homonormativity: The sexual politics of neoliberalism. Materializing democracy: Toward a revitalized cultural politics / eds. R. Castronovo, D. D. Nelson. Durham : Duke University Press, 2002. P. 175-194.
27. Durkheim E. The Rules of Sociological Method and Selected Texts on Sociology and its Method / trans. W. D. Halls; ed. S. Lukes. New York : The Free Press, 1982. 264 p.
28. Foucault M. The archaeology of knowledge and the discourse. New York : Pantheon, 1972. 245 p.
29. Foucault M. The History of Sexuality, Vol. 1: An Introduction. New York : Pantheon Books, 1978. 168 p.
30. Giddings G. The Theory of Socialization. American Journal of Sociology. 1897. Vol. 8. P. 22-31.
31. GLAAD. Media reference guide. URL: <https://glaad.org/reference/> (дата звернення: 08.11.2024).

32. GLAAD. Where are we on TV report. 2019. URL: <https://s3.us-west-2.amazonaws.com/media.glaad.org/wp-content/uploads/2021/01/25203258/GLAAD-WHERE-WE-ARE-ON-TV-2019-2020-48c.pdf> (дата звернення: 08.11.2024).
33. Goffman E. Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. Englewood Cliffs : Prentice-Hall, 1963. 147 p.
34. Gold M. The ABCs of L.G.B.T.Q.I.A.+. The New York Times. 2018. URL: <https://www.nytimes.com/2018/06/21/style/lgbtq-gender-language.html> (дата звернення: 08.11.2024).
35. Goldberg A. E. Gay dads: Transitions to adoptive fatherhood. New York : New York University Press, 2012. 224 p.
36. Grewal I., Kaplan C. Global identities: theorizing transnational studies of sexuality. GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies. 2001. Vol. 7(4). P. 663-679.
37. Hadland S. E., Yehia B. R., Makadon H. J. Caring for lesbian, gay, bisexual, transgender, and questioning youth in inclusive and affirmative environments. Pediatric Clinics of North America. 2016. Vol. 63(6). P. 955-969.
38. Herek G. M. Confronting Sexual Stigma and Prejudice: Theory and Practice. Journal of Social Issues. 2007. Vol. 63(4). P. 905-925.
39. Higa D., Hoppe M. J., Lindhorst T. Negative and positive factors associated with the well-being of lesbian, gay, bisexual, transgender, queer, and questioning (LGBTQ) youth. Youth & Society. 2014. Vol. 46(5). P. 663-687.
40. Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity. UNHR. 2019. URL: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24587&LangID=E> (дата звернення: 08.11.2024).
41. Jayne Leonard. What does it mean to be intersex? Medical News Today. 2021. URL: <https://www.medicalnewstoday.com/articles/intersex> (дата звернення: 08.11.2024).

- 42.Kaneshiro N. K. Intersex Society of North America. What is intersex? MedlinePlus Medical Encyclopedia. 2015. URL: <https://medlineplus.gov/ency/article/001669.htm> (дата звернення: 08.11.2024).
- 43.Katz J. N. The invention of heterosexuality. Chicago : University of Chicago Press, 1995. 291 p.
- 44.Kingsbury N., Scanzoni J. Structural-functionalism. Sourcebook of family theories and methods. New York : Springer, 2009. P. 195-221.
- 45.Kitzinger C. Heteronormativity in action: Reproducing the heterosexual nuclear family in after-hours medical calls. Social Problems. 2005. Vol. 52. P. 477-498.
- 46.Li G., Pollitt A. M., Russell S. T. Depression and sexual orientation during young adulthood: Diversity and the role of gender nonconformity. Archives of Sexual Behavior. 2016. Vol. 45. P. 697-711.
- 47.Martino W. Policing masculinities: Investigating the role of homophobia and heteronormativity in the lives of adolescent school boys. The Journal of Men's Studies. 2000. Vol. 8. P. 231-236.
- 48.Martsenyuk T. The State of the LGBT Community and Homophobia in Ukraine. Problems of Post-Communism. 2012. Vol. 59, no. 2. C. 51-62. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f868e25a-a767-4c67-8416-e816145fc189/content> (дата звернення: 08.11.2024).
- 49.Martsenyuk T. Ukrainian Societal Attitudes towards the Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Communities. Gender, Politics, and Society in Ukraine / eds. O. Hankivsky, A. Salnykova. Toronto : University of Toronto Press, 2012.
- 50.McDonald P., Pini B., Bailey J., Price R. Young people's aspirations for education, work, family, and leisure. Work, Employment, and Society. 2011. Vol. 25. P. 68-84.

51. Money J., Tucker P. Sexual signatures on being a man or a woman. Boston : Little Brown & Co, 1975. 310 p.
52. Nagoshi J. L., Nagoshi C. T., Brzuzy S. Gender and sexual identity: transcending feminist and queer theory. New York : Springer, 2013. 162 p.
53. Nielsen J. M., Walden G., Kunkel C. A. Gendered heteronormativity: Empirical illustrations in everyday life. *The Sociological Quarterly*. 2000. Vol. 41. P. 283-296.
54. OHRC. Policy on discrimination and harassment because of sexual orientation. Ontario Human Rights Commission. 2006. URL: https://www.ohrc.on.ca/sites/default/files/attachments/Policy_on_discrimination_and_harassment_because_of_sexual_orientation.pdf (дата звернення: 08.11.2024).
55. Olsson M. R. Michel Foucault: Discourse, power/knowledge, and the battle for truth. *Critical theory for library and information science* / eds. G. J. Leckie, L. M. Given, J. E. Buschman. Santa Barbara : Libraries Unlimited, 2010. P. 63-74.
56. Oswald R. F., Blume L. B., Marks S. R. Decentering heteronormativity: A model for family studies. *Sourcebook of family theory and research* / eds. V. Bengston, A. Acock, K. Allen, P. Dilworth-Anderson, D. Klein. Thousand Oaks : Sage, 2005. P. 143-165.
57. Oswald R., Kuvalanka K., Blume L., Berkowitz D. Queering the family. *Handbook of feminist family studies* / eds. S. A. Lloyd, A. L. Few, K. R. Allen. Thousand Oaks : Sage, 2009. P. 43-55.
58. Parsons T. *The Social System*. New Orleans : Quid Pro Books, 2012. 404 p.
59. Parsons T. E., Shils E. A. *Toward a general theory of action*. Cambridge : Harvard University Press, 1951. 506 p.
60. Pearson-Merkowitz S., Gimpel J. G. Religion and political socialization. *The Oxford handbook of religion and American politics*. Oxford : Oxford University Press, 2009. P. 164-190.

61. Pfeffer C. A. Queering families: the postmodern partnerships of cisgender women and transgender men. Oxford : Oxford University Press, 2017. 272 p.
62. Pitsoe V., Letseka M. Foucault's discourse and power: Implications for instructionist classroom management. Open Journal of Philosophy. 2013. Vol. 3(1). P. 23-28.
63. Rideout V., Roberts D. F., Foehr U. G. Generation M: Media in the Lives of 8-18-Year-olds: Executive Summary. Menlo Park : Kaiser Family Foundation, 2005. 36 p.
64. Savin-Williams R. C., Joyner K., Rieger G. Prevalence and stability of self-reported sexual orientation identity during young adulthood. Archives of Sexual Behavior. 2012. Vol. 41. P. 103-110.
65. Sexual Orientation, Gender and Intersex Discrimination. Australian Human Rights Commission. URL: <https://www.humanrights.gov.au/quick-guide/12095> (дата звернення: 08.11.2024).
66. Sigmund Freud On Sexuality. London : Penguin Books, 1991. 432 p.
67. Smelser N. J. Sociology. 3rd ed. Englewood Cliffs : Prentice Hall, 1988. 702 p.
68. Sorokin P. A. Social and Cultural Dynamics. 4 volumes. New York : American Book Company, 1937.
69. Stein M. Encyclopedia of Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender History in America. New York : Charles Scribner's Sons, 2004. 1200 p.
70. Teich N. M. Transgender 101: A simple guide to a complex issue. New York : Columbia University Press, 2012. 160 p.
71. Tyebjee T. Attitude, interest, and motivation for adoption and foster care. Child Welfare. 2003. Vol. 82. P. 685-706.
72. Vandell D. L. Parents, peer groups, and other socializing influences. Developmental Psychology. 2000. Vol. 36(6). P. 699-708.

73. Vignozzi L., Tripodi F. Sexuality in the developmental age. The EFS and ESSM syllabus of clinical sexology / eds. P. S. Kirana, F. Tripodi, Y. Reisman, H. Porst. Amsterdam : Medix, 2013. P. 1214-1237.
74. Warner M. The trouble with normal: Sex, politics, and the ethics of queer life. Cambridge : Harvard University Press, 1999. 227 p.

ДОДАТКИ

Додаток А
Таблиця А.1

Соціально-демографічний блок питань

<i>Псевдонім</i>	<i>Вік</i>	<i>Сексуальна ідентичність</i>	<i>Гендерна ідентичність</i>	<i>Статус ВПО (так/ні)</i>	<i>Місце проживання</i>
Андрій	22	гей	цисгендерний чоловік	так	Запоріжжя
Володимир	28	гей	цисгендерний чоловік	ні	Харків
Демід	24	гей	цисгендерний чоловік	ні	Харків
Сергій	22	гей	цисгендерний чоловік	так	Київ
Дмитро	30	гей	цисгендерний чоловік	так	Харків
Назар	35	гей	цисгендерний чоловік	ні	Київ
Микола	26	гей	небінарна особа	ні	Тернопіль
Аліна	24	лесбійка	цисгендерна жінка	ні	місто у Черкаській області
Євгенія	27	лесбійка	цисгендерна жінка	так	Харків
Римма	19	лесбійка	цисгендерна жінка	ні	місто у Сумській області

Ангеліна	26	лесбійка	гендерквір	так	Харків
Ніколь	23	лесбійка	цисгендерна жінка	ні	Київ
Олександра	30	лесбійка	цисгендерна жінка	ні	Дніпро
Кирило	28	пансексуал	трансгендерний чоловік	так	Чернігів
Жанна	24	пансексуалка	трансгендерна жінка	так	Харків
Віталій	19	бісексуал	цисгендерний чоловік	ні	місто у Донецькій області
Даниїл	28	бісексуал	цисгендерний чоловік	ні	Суми
Роман	25	бісексуал	цисгендерний чоловік	так	Київ
Олександр	32	бісексуал	цисгендерний чоловік	ні	Київ
Вікторія	33	бісексуалка	цисгендерна жінка	ні	Харків
Діана	19	бісексуалка	цисгендерна жінка	так	Дніпро
Світлана	35	бісексуалка	цисгендерна жінка	ні	Дніпро
Карина	21	бісексуалка	цисгендерна жінка	так	Суми
Тимофій	35	асексуал	цисгендерний чоловік	ні	Тернопіль
Олеся	29	асексуалка	цисгендерна жінка	ні	Запоріжжя

АНОТАЦІЯ

Файдюк Н.В. Проблеми соціалізації негетеросексуальних осіб в українському суспільстві. – Рукопис.

Дипломна робота викладена на 92 сторінках, містить 3 розділи, 1 таблицю, 74 джерела у переліку посилань.

Об'єкт роботи – соціалізація негетеросексуальних осіб в українському суспільстві.

Предмет роботи – проблеми, виклики та особливості соціалізації негетеросексуальних осіб в українському суспільстві.

Мета роботи полягає у виявленні проблем, викликів та особливостей соціалізації негетеросексуальних осіб в українському суспільстві.

У першому розділі роботи розглянуто теоретико-методологічні засади вивчення соціалізації негетеросексуальних осіб через призму теорії дискурсивної влади та знання М. Фуко. Проаналізовано концепцію сексуальності як соціального конструкту, розкрито сучасне розуміння різноманітності сексуальних орієнтацій та гендерних ідентичностей. Обґрунтовано гетеронормативність українського суспільства та простежено розвиток LGBTQIA+ руху в Україні у порівнянні з країнами ЄС та США.

У другому розділі розкрито поняття соціалізації особи, роль агентів соціалізації та специфічні проблеми соціалізації негетеросексуальних осіб в умовах гетеронормативного суспільства.

У третьому розділі представлено результати авторського якісного соціологічного дослідження, проведеного методом глибинних інтерв'ю з 25 негетеросексуальними особами. Виявлено роль аскриптивних та дескриптивних статусів, родини та близького оточення, соціальних інститутів у процесі соціалізації. Проаналізовано місце LGBTQIA+ організацій та квір-контенту в житті

негетеросексуальних осіб. Виокремлено основні стратегії управління сексуальною стигмою та досліджено вплив війни на ці стратегії.

Ключові слова: соціалізація, негетеросексуальні особи, LGBTQIA+, гетеронормативність, стигматизація, сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність, стратегії управління стигмою.

ABSTRACT

Faidiuk N.V. Problems of Socialization of Non-heterosexual Persons in Ukrainian Society. – Manuscript.

The thesis is presented on 92 pages, contains 3 chapters, 1 table, and 74 sources in the reference list.

The object of the study is the socialization of non-heterosexual persons in Ukrainian society.

The subject of the study is the problems, challenges, and peculiarities of socialization of non-heterosexual persons in Ukrainian society.

The aim of the work is to identify the problems, challenges, and peculiarities of socialization of non-heterosexual persons in Ukrainian society.

The first chapter examines the theoretical and methodological foundations of studying the socialization of non-heterosexual persons through the lens of M. Foucault's theory of discursive power and knowledge. The concept of sexuality as a social construct is analyzed, and contemporary understanding of sexual orientation and gender identity diversity is explored. The heteronormativity of Ukrainian society is substantiated, and the development of the LGBTQIA+ movement in Ukraine is traced in comparison with EU countries and the USA.

The second chapter reveals the concept of person socialization, the role of socialization agents, and specific problems of non-heterosexual persons' socialization in a heteronormative society.

The third chapter presents the results of the author's qualitative sociological research conducted through in-depth interviews with 25 non-heterosexual persons. The role of ascriptive and descriptive statuses, family and close environment, and social institutions in the socialization process is revealed. The place of LGBTQIA+ organizations and queer content in the lives of non-heterosexual persons is analyzed. The main strategies for

managing sexual stigma are identified, and the impact of war on these strategies is investigated.

Keywords: socialization, non-heterosexual persons, LGBTQIA+, heteronormativity, stigmatization, sexual orientation, gender identity, stigma management strategies.